

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

бізнес-технологій та економіки

(повне найменування факультету)

Менеджмент та адміністрування

(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему «Механізми державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення»

(назва теми)

Виконала: студент(ка) 2 курсу, групи БТЕ-1814м

Спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Регіональне управління

ШИЛОВЕЦЬ І.О.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник

НЕЧАСВА І.А.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент

БОРИСЕНКО О.Є.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки

Кафедра «Менеджмент та адміністрування»

Ступінь вищої освіти магістр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

(код і найменування)

Освітня програма (спеціалізація) Регіональне управління

(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри **Тетяна ПУЛІНА**

«22» січня 2026 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

ШИЛОВЕЦЬ Ілони Олександрівни

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) «Механізми державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення»

керівник проєкту (роботи) НЕЧАЄВА Ірина Анатоліївна, к.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «08» жовтня 2025 року №460

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 19.12.2025

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) наукові праці українських та іноземних вчених з питань публічного управління та адміністрування на регіональному рівні й функціонування пенсійної системи; нормативно-правові акти України у сфері пенсійного забезпечення; офіційні статистичні та аналітичні матеріали Пенсійного фонду України і державних органів; інформація офіційних Інтернет-ресурсів; результати соціологічних досліджень.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1. Теоретичні основи формування та розвитку державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення. 2. Аналіз функціонування механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення України на прикладі ГУ ПФУ в Дніпропетровській області. 3. Перспективи використання криптовалюти у системі пенсійного забезпечення на регіональному рівні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, кількість слайдів, плакатів)

8 рис., 20 табл., 103 джерел, 2 додатки.

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Нечаєва І.А., доцент кафедри “Менеджмент та адміністрування”		
II	Нечаєва І.А., доцент кафедри “Менеджмент та адміністрування”		
III	Нечаєва І.А., доцент кафедри “Менеджмент та адміністрування”		
Нормоконтроль	ПУЛІНА Т.В., професор кафедри «Менеджмент та адміністрування», д.е.н	01.12.2025	05.12.2025

7. Дата видачі завдання «20» березня 2025 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Організаційне зібрання щодо термінів подання кваліфікаційної роботи та методики її виконання	04.03.2025	04.03.2025
2	Вибір теми	14.03.2025	14.03.2025
3	Затвердження керівників кваліфікаційних робіт по кафедрі	20.03.2025	20.03.2025
4	Огляд та опрацювання наукової та спеціальної літератури з теми	постійно	постійно
5	Наказ Ректора НУ «Запорізька політехніка» про затвердження тем кваліфікаційних робіт		
6	Видача завдання до кваліфікаційної роботи	20.03.2025	20.03.2025
7	Розробка робочого плану кваліфікаційної роботи за узгодженням з науковим керівником	04.04.2025	04.04.2025
8	Написання 1 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті	30.06.2025	30.06.2025
9	Написання 2 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті	20.10.2025	20.10.2025
10	Написання 3 розділу та представлення його на кафедру у друкованому варіанті в цілому	28.11.2025	28.11.2025
11	Нормоконтроль	01.12.2025-05.12.2025	01.12.2025-05.12.2025
12	Попередній захист кваліфікаційної роботи	10.12.2025-12.12.2025	10.12.2025-12.12.2025
13	Подання роботи на кафедру в остаточному чистому оформленні	18.12.2025-19.12.2025	18.12.2025-19.12.2025
14	Захист кваліфікаційної роботи перед ЕК	22.01.2026-28.01.2026	22.01.2026-28.01.2026

Студент(ка)

(підпис)

Ілона ШИЛОВЕЦЬ

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи)

(підпис)

Ірина НЕЧАЄВА

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: «Механізми державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення»; 118 с., рисунки – 8, таблиці – 20, список використаних джерел 103 – найменувань, 2 додатки.

Об'єкт дослідження – державна регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення. **Предмет дослідження** – механізми формування та реалізації державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення на регіональному рівні. **Мета дипломної роботи** – обґрунтування шляхів удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення з урахуванням регіональних особливостей. **Методи дослідження:** аналіз і синтез, методи порівняльного і статистичного аналізу, SWOT-аналіз.

Результати та їх наукова новизна. Проведено дослідження, результатом якого стало обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності адміністрування пенсійних виплат на регіональному рівні з урахуванням інноваційних інструментів.

Основні положення роботи. Вивчено теоретичні основи формування та розвитку державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення. Здійснено аналіз функціонування механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення України на прикладі діяльності ГУ ПФУ в Дніпропетровській області. Обґрунтовано напрями удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, визначено перспективи впровадження інноваційних фінансових інструментів.

Значущість роботи і висновки. Запропоновано заходи щодо підвищення ефективності управління пенсійною системою на регіональному рівні.

Ключові слова: ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА, ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПЕНСІЙНА СИСТЕМА, КРИПТОВАЛЮТИ.

ANNOTATION

Master's work: "Mechanisms of state regional policy in the field of pension provision"; 118 pages, 8 figures, 20 tables, list of references 103 – titles, 2 appendix.

The object of research is state regional policy in the field of pension provision. **Subject of research** – mechanisms for the formation and implementation of state regional policy in the field of pension provision at the regional level. **The purpose** of the thesis is to justify ways to improve the mechanisms of state regional policy in the field of pension provision, taking into account regional characteristics. **Research methods:** analysis and synthesis, comparative and statistical analysis methods, SWOT analysis.

Results and their scientific novelty. The research resulted in the substantiation of directions for improving the mechanisms of state regional policy in the field of pension provision and the development of practical recommendations for improving the efficiency of pension payments administration at the regional level, taking into account innovative tools.

Main provisions of the work. The theoretical foundations of the formation and development of state regional policy in the field of pension provision were studied. An analysis of the functioning of state regional policy mechanisms in the field of pension provision in Ukraine was carried out using the example of the activities of the Main Department of the Pension Fund of Ukraine in the Dnipropetrovsk region. The directions for improving the mechanisms of state regional policy in the field of pension provision were substantiated, and the prospects for the introduction of innovative financial instruments were determined.

Significance of the work and conclusions. Measures to improve the efficiency of pension system management at the regional level were proposed.

Keywords: STATE REGIONAL POLICY, PENSION PROVISION, PENSION SYSTEM, CRYPTOCURRENCIES.

ЗМІСТ

Завдання на магістерську роботу	
Реферат	
Annotation	
Вступ	8
Розділ 1 Теоретичні основи формування та розвитку державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення	12
1.1 Сучасний стан, тенденції та особливості пенсійної системи в Україні та світі	12
1.2 Сутність регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення	22
1.3 Механізми та інноваційні інструменти в сфері пенсійного забезпечення	32
Висновки до розділу 1	41
Розділ 2 Аналіз функціонування механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення України на прикладі ГУ ПФУ в Дніпропетровській області	42
2.1 Організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики: аналіз діяльності Головного управління Пенсійного фонду в Дніпропетровській області	42
2.2 Фінансово-бюджетний механізм забезпечення пенсійних виплат в Україні: аналіз джерел формування та використання коштів ГУ ПФУ в Дніпропетровській області	52
2.3 Оцінка ефективності забезпечення доступності, ефективності та клієнтоорієнтованості Пенсійного фонду України в регіональному розрізі	61
Висновки до розділу 2	
Розділ 3 Перспективи та виклики використання криптовалюти у системі пенсійного забезпечення на регіональному рівні	73
3.1 Пенсійна система майбутнього: глобальні тренди та роль цифрових активів	73

3.2 Криптовалюта як інноваційний фінансовий інструмент у пенсійному забезпеченні	82
3.3 Механізм впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи	90
Висновки до розділу 3	98
Висновки	99
Список використаних джерел	102
Додатки	116

ВСТУП

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується поглибленням трансформаційних процесів у системі публічного управління та соціального захисту населення. Одним із основних елементів соціальної політики держави є пенсійне забезпечення, яке виступає основним джерелом доходів для значної частини населення похилого віку та визначає рівень соціальної стабільності в суспільстві. В умовах демографічного старіння населення, скорочення чисельності працездатних осіб, економічної нестабільності та зростання соціальних ризиків проблема ефективного функціонування пенсійної системи набуває особливої актуальності.

Реалізація державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення має враховувати значні відмінності соціально-економічного розвитку регіонів України, рівень зайнятості населення, структуру доходів, міграційні процеси та фінансову спроможність територій. Саме регіональний рівень є ключовою ланкою впровадження державної пенсійної політики, оскільки через діяльність територіальних органів Пенсійного фонду України забезпечується безпосереднє адміністрування пенсійних виплат, облік застрахованих осіб та реалізація соціальних гарантій.

Водночас існуюча практика функціонування механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення характеризується наявністю низки проблем, серед яких недостатня фінансова стійкість пенсійної системи, залежність Пенсійного фонду України від трансфертів державного бюджету, нерівномірність рівня пенсійного забезпечення в регіональному розрізі, обмежені можливості впровадження накопичувальних компонентів та інноваційних фінансових інструментів. Це зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення та розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Актуальність теми. Підвищення ефективності реалізації державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення в умовах реформування системи публічного управління та децентралізації владних повноважень є вкрай важливим питанням. Незважаючи на наявність нормативно-законодавчої бази, що регулює пенсійні відносини, механізми їх практичної реалізації на регіональному рівні залишаються недостатньо адаптованими до сучасних викликів, які ґрунтуються на інноваційності.

У працях вітчизняних і зарубіжних науковців значна увага приділяється теоретичним аспектам пенсійної системи, фінансовій стійкості пенсійного забезпечення, соціальним стандартам та реформуванню пенсійної політики. Водночас питання державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, зокрема особливості її реалізації на рівні регіонів (з урахуванням інноваційних інструментів), потребують подальшого наукового обґрунтування та досліджень. Це підтверджує доцільність та своєчасність обраної теми.

Мета і завдання дослідження. Обґрунтування шляхів удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення з метою підвищення ефективності функціонування пенсійної системи та рівня соціального захисту населення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан, тенденції та особливості пенсійної системи в Україні та світі;
- визначити сутність регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення;
- узагальнити механізми та інноваційні інструменти в сфері пенсійного забезпечення;
- проаналізувати організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики на прикладі діяльності Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області;

- дослідити фінансово-бюджетний механізм забезпечення пенсійних виплат в Україні на прикладі аналізу джерел формування та використання коштів ГУ ПФУ в Дніпропетровській області;
- оцінити забезпечення доступності, ефективності та клієнтоорієнтованості Пенсійного фонду України в регіональному розрізі;
- виявити глобальні тренди та роль цифрових активів в пенсійній системі майбутнього;
- обґрунтувати криптовалюти як інноваційний фінансовий інструмент у пенсійному забезпеченні;
- розробити практичні рекомендації щодо впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи.

Об'єктом дослідження є державна регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є механізми формування та реалізації державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення на регіональному рівні.

Методи дослідження. Під час дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: аналіз і синтез (для вивчення теоретичних засад пенсійної системи); порівняння (для оцінки регіональних відмінностей пенсійного забезпечення); узагальнення та систематизації (для формування висновків); статистичний та графічний методи (для аналізу показників діяльності Пенсійного фонду України); SWOT-аналіз (для визначення сильних і слабких сторін регіональної пенсійної політики).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Пенсійного фонду України та його територіальних органів, аналітичні звіти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, аналітичні матеріали іноземних видань а також фактичні матеріали діяльності територіальних органів ПФУ..

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення на основі сучасних підходів публічного

управління та адміністрування. Обґрунтовано доцільність посилення регіонального рівня управління пенсійною системою та визначено конкретні інноваційні інструменти для підвищення ефективності адміністрування пенсійних виплат. Запропоновані підходи спрямовані на забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи та зменшення регіональних диспропорцій у рівні пенсійного забезпечення населення. Надано рекомендації щодо впровадження інноваційних фінансових механізмів і накопичувальних компонентів пенсійної системи з урахуванням соціально-економічних особливостей регіонів.

Апробація результатів дипломної роботи бакалавра. Результати роботи оприлюднені на щорічній науково-практичній конференції, Запоріжжя, 15–18 квітня 2025 р. На двох міжнародних науково-практичних конференціях. «Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування та забезпечення», Запоріжжя, 25–26 травня 2023 р. “Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку”, Запоріжжя 10 листопада 2023 р. Результати та рекомендації дослідження представлені в роботі “Пенсійна система майбутнього: чи можливі інвестиції у криптовалюту для накопичувального рівня”, що приймала участь у конкурсі “Фінграмота: час розширити кордони” з теми “Криптогоризонт: цифровий ключ до інвестиційного майбутнього”.

Прийнято участь у Всеукраїнському конкурсу творчих робіт серед молоді, де представлено доповідь на тему “Інтеграція криптовалют у накопичувальну пенсійну систему як результат соціального діалогу та партнерства”

Стаття “Пенсійна система майбутнього: чи можливі інвестиції у криптовалюту для накопичувального рівня” прийнята до публікації в Науковому віснику Мукачівського державного університету. Серія “Економіка”.

Структура дипломної роботи. Магістерська дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 118 сторінок основного тексту, містить 8 рисунків, 20 таблиць, 2 додатки та 103 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1 Сучасний стан, тенденції та особливості пенсійної системи в Україні та світі

Розбудова системи пенсійного забезпечення в Україні є однією з найактуальніших проблем, що потребує швидкого реагування та ефективних рішень. Виплата гідних пенсій має визначальне значення як для забезпечення належного рівня життя людей похилого віку, так і для збереження соціальної стабільності в державі.

В Україні функціонування пенсійної системи базується на чинному законодавстві та ключових засадах, які визначають її роботу. До основних принципів пенсійного забезпечення належать: соціальний захист громадян, обов'язковість участі, державне регулювання, справедливість і рівність, а також фінансова стійкість.

Інститут пенсійного забезпечення в структурі державного управління покликаний забезпечувати стабільність і результативність системи. Його діяльність охоплює [1]:

- організацію та контроль за надходженням пенсійних внесків і використанням фінансових ресурсів;
- формування та реалізацію нормативно-правової бази у сфері пенсійних відносин;
- інформування населення й консультування щодо прав та можливостей у сфері пенсійного забезпечення;
- аналіз стану пенсійної системи, оцінку її ефективності та розроблення пропозицій для вдосконалення чи реформування.

В Україні офіційно функціонує трирівнева пенсійна система.

Перший рівень – солідарний. Його суть полягає в тому, що працюючі громадяни фінансують виплати пенсіонерам шляхом сплати єдиного соціального внеску. Кошти на індивідуальних рахунках не накопичуються. Головним актором цього рівня виступає Пенсійний фонд України. Формування резервів відбувається за рахунок єдиного соціального внеску (22%), обов'язкових відрахувань до Пенсійного фонду та бюджетних дотацій.

Другий рівень – обов'язкові накопичення. Окрім сплати ЄСВ, частина заробітку працівника перераховується на персональний рахунок у недержавному пенсійному фонді. Ці кошти є власністю учасника та використовуються виключно для його майбутніх пенсійних виплат. Розмір заощаджень зростає завдяки інвестиційним прибуткам. Основними учасниками рівня є НПФ та резервні фонди. Джерелами накопичень виступають обов'язкові внески (у межах 2–7% від заробітної плати) і доходи від інвестування.

Третій рівень – добровільні накопичення. Громадяни або роботодавці за власним бажанням можуть робити відрахування на персональні рахунки у НПФ. Залучені кошти інвестуються, що забезпечує зростання майбутніх виплат. Учасниками залишаються ті самі недержавні пенсійні фонди. Джерелами надходжень є добровільні індивідуальні чи корпоративні внески та інвестиційний дохід [2].

Своєю концептуальною основою пенсійне забезпечення може бути поділене на дві категорії – підтримуюче та страхове. Ключовий принцип ефективної пенсійної системи полягає у тому, що «підтримуючі» пенсії фінансуються з державного бюджету і спрямовані на захист літніх людей від бідності. «Страхові» пенсії, натомість, формуються за рахунок внесків та накопичень самих громадян чи їх роботодавців. Ефективна модель також передбачає персональну відповідальність та активну участь людини у формуванні власних пенсійних активів, які розглядаються як портфель різних інвестиційних та накопичувальних інструментів [3]. В цьому контексті можна виділити одну з особливостей української пенсійної системи, яка звучить наступним чином. В українських реаліях діє «підтримуюча» пенсія, яка

реалізується через солідарний рівень, де виплати фінансуються державою та за рахунок обов'язкових соціальних внесків, що дозволяє забезпечити мінімальний рівень доходу громадян похилого віку.

У світовій практиці сформувалися кілька базових моделей пенсійного забезпечення, що відрізняються за джерелами фінансування, рівнем державної участі та ступенем індивідуальної відповідальності. Найбільш поширеними є модель Бевериджа, модель Бісмарка та модель умовно-накопичувальних рахунків. Слід більш детально описати їх (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Моделі пенсійного забезпечення

Модель	Характеристика
Модель Бевериджа	Фінансування пенсій переважно з державного бюджету та орієнтована на забезпечення мінімального гарантованого доходу для всіх громадян незалежно від їх трудового стажу. Характерна для Великої Британії та скандинавських країн і виконує насамперед соціальну функцію боротьби з бідністю серед осіб похилого віку [4].
Модель Бісмарка	Грунтується на страхових принципах, коли розмір пенсії безпосередньо залежить від трудового стажу та обсягу сплачених внесків. Домінує у Німеччині, Франції, Італії та більшості країн континентальної Європи [5].
Модель умовно-накопичувальних рахунків NDC – Notional Defined Contribution	Поєднує елементи солідарної та накопичувальної систем, використовуючи персоніфікований облік внесків без реального накопичення коштів. Запроваджена у Швеції, Польщі та Латвії [6].

Українська пенсійна система за своєю суттю найближча до класичної моделі Бісмарка, однак із надмірною залежністю від бюджетного фінансування, що знижує її фінансову стійкість та актуалізує необхідність розвитку накопичувальних компонентів.

У міжнародній практиці пенсійні системи розвиваються у напрямі поєднання солідарної та накопичувальної моделей із поступовим посиленням ролі індивідуальної відповідальності громадян. За даними Mercer Global Pension Index, найбільш ефективними визнані багаторівневі системи, що поєднують державні соціальні гарантії з активним розвитком корпоративних і приватних накопичень (табл. 1.2) [7].

Таблиця 1.2

Глобальний рейтинг пенсійних систем країн світу 2024

Рейтинг	Країна	Значення індексу 2024
1	Netherlands	84.8
2	Iceland	83.4
3	Denmark	81.6
4	Israel	80.2
5	Singapore	78.7
6	Australia	76.7
7	Finland	75.9
8	Norway	75.2
9	Chile	74.9
10	Sweden	74.3

Найвищі позиції займають Нідерланди, Ісландія та Данія (понад 80 балів), які визнані системами класу А. Вони поєднують високу адекватність виплат, фінансову стійкість і прозоре регулювання. Сінгапур, Австралія, Фінляндія, Норвегія отримали категорію В+, що свідчить про міцні системи з потенціалом для подальшого вдосконалення. Більшість країн Латинської Америки та Центральної Європи мають оцінку В-С+, що означає наявність позитивних рис, але й істотних викликів у сфері сталості чи охоплення населення. Найнижчі показники мають Індія, Філіппіни, Туреччина, Південна Африка (категорія D),

де системи ще перебувають на етапі становлення або мають серйозні прогалини [7].

Рейтинг пенсійних систем дозволяє виокремити тенденції, які спостерігаються у сфері пенсійного забезпечення:

- високі місця стабільно посідають країни з багаторівневими моделями, де поєднано державне фінансування, корпоративні накопичення та індивідуальні заощадження;

- системи з високим рівнем приватних накопичувальних активів (більше 100% ВВП) та розвиненим корпоративним пенсійним страхуванням демонструють кращі результати;

- більш слабкі позиції мають країни, де домінує лише солідарна модель або недостатня фінансова дисципліна (високий дефіцит, нестача інвестиційних інструментів).

Таким чином, світовий досвід свідчить, що найбільш результативними є саме багаторівневі пенсійні системи, які поєднують державні гарантії із широким розвитком корпоративних і приватних накопичень. Водночас країни з домінуванням солідарної моделі стикаються з низькою стійкістю та обмеженими можливостями забезпечення гідного рівня життя літніх людей. Це безпосередньо актуалізує питання для України, адже її пенсійна система залишається переважно солідарною, що формує низку проблем та викликів, які потребують вирішення.

Основними викликами пенсійної системи України на сучасному етапі є такі [8]:

- негативні демографічні тенденції (скорочення народжуваності та масштабна еміграція призвели до швидкого погіршення співвідношення між кількістю працюючих та пенсіонерів. Україна входить до групи держав із «старіючим населенням», що створює надмірний фінансовий тиск на працездатних громадян, адже саме вони формують основні надходження до Пенсійного фонду);

- хронічний дефіцит Пенсійного фонду (бюджет щороку формується зі значними дотаціями з державного бюджету, який, у свою чергу, часто недоотримує необхідні кошти);
- низький рівень пенсійних виплат (навіть при щорічному підвищенні мінімальної пенсії її зростання не відповідає темпу інфляції, що зумовлює незадоволення більшості пенсіонерів власним добробутом);
- повільний прогрес реформ (упродовж останніх років здійснювалися кроки щодо вдосконалення пенсійної системи та збалансування бюджету Пенсійного фонду, проте результати залишаються недостатніми);
- недостатній розвиток недержавного пенсійного забезпечення (якщо у світі історія НПФ налічує понад століття, то в Україні перші такі фонди з'явилися лише у 2004 році, а їхня роль досі є мінімальною);
- зменшення кількості платників внесків (економічні кризи, військові дії та інші дестабілізуючі фактори призвели до падіння зайнятості та, відповідно, зростання дефіциту Пенсійного фонду);
- низька фінансова грамотність населення (значна частина громадян не має достатнього розуміння щодо принципів пенсійного забезпечення та можливостей накопичувальних систем).

Таким чином, пенсійна система України стикається з комплексом взаємопов'язаних проблем, серед яких провідними є демографічний тиск, хронічний дефіцит Пенсійного фонду та низький рівень пенсійних виплат. Ситуацію ускладнюють слабкий розвиток накопичувальних механізмів, економічна нестабільність і недостатня поінформованість громадян щодо можливостей пенсійного забезпечення. Сукупність цих факторів ставить під загрозу довгострокову стійкість системи та потребує комплексних реформ, спрямованих на зміцнення фінансової бази, розвиток недержавного сектору та підвищення ролі особистої відповідальності у формуванні майбутніх пенсій.

Україні доцільно враховувати міжнародний досвід під час розбудови системи недержавних пенсійних фондів. Це дозволить уникнути повторення помилок інших держав і впровадити найкращі практики світового рівня [9]. Для

більшості людей похилого віку пенсія залишається основним, а часто й єдиним джерелом доходів. Проте її розмір є недостатнім і нараховується без урахування принципу справедливості. Додатковим негативним фактором виступає низький рівень довіри населення до державних фінансових програм та проведених реформ. У цьому контексті впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення постає важливим етапом модернізації пенсійної системи та посилення соціального захисту населення.

Принципи функціонування недержавних пенсійних фондів визначають їхню ключову роль у формуванні фінансової стабільності та підвищенні добробуту громадян [10].

По-перше, принцип добровільності дозволяє учасникам самостійно обирати між державним і приватним забезпеченням, що створює конкурентне середовище та сприяє поліпшенню умов виплат.

По-друге, правове закріплення діяльності НПФ на законодавчому рівні гарантує прозорість їх роботи та підвищує довіру громадян.

Розвиток приватного пенсійного сектору здатен підсилити конкурентоспроможність всієї системи, відкривши нові можливості як для населення, так і для бізнесу. Залучення інвестицій через пенсійні фонди сприятиме зростанню національного капіталу й економічному розвитку. Конкуренція між фондами позитивно впливатиме на якість послуг та умови для їхніх учасників [11].

Водночас існують і певні ризики. Серед основних – можливість інвестиційних втрат, нестабільність фінансового ринку та зловживання з боку окремих фондів. Саме тому держава повинна забезпечувати ефективний нагляд і гарантувати захист прав вкладників. Для сталого розвитку недержавного пенсійного забезпечення необхідно вдосконалювати законодавчу базу, зокрема в частині оподаткування, регулювання діяльності фінансових установ та захисту інтересів громадян.

Незважаючи на те, що пенсійна реформа в Україні стартувала ще у 2004 році із запровадженням трирівневої системи, проблема дефіциту власних

коштів Пенсійного фонду досі не вирішена. Його нестача систематично покривається за рахунок держбюджету, що свідчить про незадовільний рівень фінансової самостійності системи. До початку повномасштабної війни з росією ключовою проблемою залишається стрімкий ріст дефіциту Пенсійного фонду: якщо у 2016 році він складав 56% доходів, то у 2022 році знизився до 34%. Таке зменшення було зумовлене зниженням кількості пенсіонерів та обмеженням виплат, проте ця тенденція має тимчасовий характер, адже кількість платників ЄСВ продовжує скорочуватися [12].

Поглиблення бідності серед пенсіонерів і зростання соціальних проблем в умовах війни підкреслюють нагальну потребу у продовженні пенсійної реформи. Одним із перспективних рішень вважається запровадження обов'язкової накопичувальної системи як другого рівня. Після завершення воєнного стану пріоритетними напрямками стануть: розбудова третього рівня, подолання тіньової економіки та корупції, підвищення рівня зайнятості та заробітних плат. Важливим також є інформування населення про переваги обов'язкового пенсійного страхування та формування культури заощаджень. Основні завдання пенсійної реформи мають включати: підвищення рівня життя осіб пенсійного віку, встановлення чіткої залежності між розміром пенсії, стажем та заробітком, досягнення фінансової стабільності системи, заохочення до особистих накопичень і покращення адміністративного управління [13].

Важливим індикатором ефективності пенсійної системи є коефіцієнт заміщення – співвідношення між середньою пенсією та середньою заробітною платою. Саме цей показник відображає, наскільки пенсійні виплати дозволяють зберегти рівень життя після виходу на пенсію. В Україні він залишається одним із найнижчих у Європі й не перевищує 28-30%, тоді як у розвинених країнах досягає 50-60%, а у Нідерландах перевищує 80% (табл. 1.3) [13]. Крім того, низький рівень коефіцієнта заміщення свідчить про обмежену здатність солідарної системи забезпечувати гідний рівень життя пенсіонерів без додаткових джерел доходу.

Порівняння коефіцієнта заміщення в Україні та розвинених країнах

Країна	Середній коефіцієнт заміщення, %	Характеристика
Україна	28-30%	Один із найнижчих показників у Європі; не забезпечує належного рівня життя після виходу на пенсію
Країни ЄС	50-60%	Оптимальний рівень для підтримки добробуту після завершення трудової діяльності
Швеція	55%	Поєднання солідарної моделі з накопичувальною; чіткий зв'язок внесків і виплат
Німеччина	52%	Солідарна система з розвитком корпоративних пенсійних програм
Польща	45-48%	Частковий перехід до накопичувальної моделі після реформи
Нідерланди	80%	Один із найвищих показників у світі; розвинені професійні та корпоративні пенсії

Як видно з таблиці, український коефіцієнт заміщення значно відстає від європейських стандартів. Це означає, що пенсія вітчизняних громадян не виконує своєї ключової функції – забезпечення гідного рівня життя після завершення трудової діяльності. Така ситуація ще раз підтверджує необхідність подальшого реформування пенсійної системи, зокрема активного розвитку накопичувальних рівнів та впровадження ефективних недержавних пенсійних фондів. Низький коефіцієнт заміщення свідчить не лише про фінансову слабкість пенсійної системи, а й про обмежену здатність пенсій виконувати функцію соціального захисту. За рекомендаціями Міжнародної організації праці, мінімальний прийнятний рівень коефіцієнта заміщення має становити не менше 40%, що дозволяє уникнути різкого зниження добробуту після виходу на пенсію [14].

Ще однією особливістю пенсійної системи в Україні, яка здебільшого стосується соціального сектору є регіональні відмінності пенсійних виплат. Слід зазначити, що це впливає на соціальну справедливість системи.

Наприклад, у сільській місцевості рівень бідності серед пенсіонерів у 1,3–1,4 раза вищий, ніж у містах, а середні пенсії в селах значно менші. За оцінками експертів Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, у 2022 році ситуація з бідністю в Україні суттєво погіршилася. Серед міських пенсіонерських домогосподарств частка бідних становить 60,2%, а серед сільських - 71,4%. У Києві середня пенсія досягає 8017 грн, тоді як у Тернопільській області – лише 4484 грн. [15].

Такі диспропорції зумовлені такими соціально-економічними причинами:

- у сільській місцевості більше поширена тіньова зайнятість, неповна заробітна плата або неповне декларування доходів (це зменшує внески до Пенсійного фонду та, відповідно, зменшує пенсійні виплати у пропорції до внесків);

- економічний розвиток регіону впливає (більш багаті регіони з вищим середнім доходом отримують вищі пенсії через більші внески працівників. Наприклад, столичний регіон чи промислові області демонструють вищі виплати);

- доступність інфраструктури (у сільських районах доступ до соціальних, медичних та інформаційних послуг часто гірший, що знижує можливості пенсіонерів підвищити свій добробут або отримати допомогу).

Отже, пенсійна система України перебуває у стані трансформації, проте її домінування солідарної моделі створює значні фінансові ризики та соціальні диспропорції. Наявні проблеми – демографічний тиск, хронічний дефіцит Пенсійного фонду, низький рівень пенсійних виплат та слабкий розвиток накопичувальних механізмів – ставлять під загрозу довгострокову стабільність системи. Міжнародний досвід підтверджує ефективність багаторівневих моделей, які поєднують державні гарантії з корпоративними та приватними накопиченнями. У цьому контексті стратегічними завданнями є запровадження обов'язкової накопичувальної системи, розвиток недержавних пенсійних фондів та підвищення фінансової грамотності населення. Лише комплексні реформи, що враховуватимуть міжнародні практики та національні особливості, здатні

забезпечити фінансову стійкість і соціальну справедливість української пенсійної системи.

1.2 Сутність регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення

Регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення є складовою соціально-економічної стратегії держави, спрямованої на забезпечення справедливого та збалансованого розподілу пенсійних ресурсів між регіонами, мінімізацію нерівностей та зміцнення соціальної стабільності. Вона передбачає врахування територіальних відмінностей у рівні економічного розвитку, демографічній структурі населення, рівні зайнятості та доходах, що впливають на формування пенсійних прав і можливостей населення [16].

Еволюція регіональної політики в пенсійній сфері розпочалася разом із формуванням сучасних пенсійних систем наприкінці XIX – на початку XX століття. Проте якщо початкові пенсійні системи, зокрема модель О. Бісмарка, були орієнтовані на централізовану солідарну підтримку населення, то у другій половині XX століття зросла необхідність врахування регіональних соціально-економічних дисбалансів. Це зумовлено тим, що рівень пенсійного забезпечення значною мірою залежить від економічної активності регіону, структури зайнятості, а також міграційних процесів, які неоднаково впливають на різні області країни [17].

Пенсійна система є складним інституційним утворенням, що включає сукупність інститутів, відносин та механізмів, спрямованих на реалізацію політики пенсійного забезпечення [6]. Вона функціонує у взаємодії з державною соціальною політикою, яка охоплює політику соціального захисту і політику соціального забезпечення [18]. Однак у сучасних умовах децентралізації та зростання ролі місцевого самоврядування постає потреба не лише в загальнодержавному, а й у регіональному вимірі пенсійної політики. Об'єктивною підставою для формування регіональної складової пенсійної

політики є територіальна диференціація соціально-економічного розвитку України.

У зв'язку з цим, регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення постає як необхідність адаптації пенсійної системи до реальних умов регіонального розвитку. У Державній стратегії регіонального розвитку наголошується на важливості соціальної збалансованості територій та розвитку людського потенціалу на місцях, що прямо пов'язано з якістю життя людей пенсійного віку [19].

Для України формування регіональної політики в системі пенсійного забезпечення є відносно новим явищем, оскільки до періоду соціально-економічних трансформацій 1990-х років питання соціального захисту вирішувалося виключно на загальнодержавному рівні. Лише із запровадженням принципів децентралізації та субсидіарності з'явилася потреба у розмежуванні повноважень між центральними органами влади та їхніми територіальними підрозділами, зокрема Пенсійним фондом України.

Нормативно-правове забезпечення регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення формується на перетині загальнодержавного пенсійного законодавства та актів, що регламентують регіональний розвиток і діяльність органів місцевого самоврядування. Базовим нормативним актом є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який визначає єдині принципи пенсійного забезпечення на всій території держави, проте водночас передбачає функціонування територіальних органів Пенсійного фонду України [20]. Важливу роль у формуванні регіонального виміру пенсійної політики відіграє Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який закріплює повноваження органів місцевої влади у сфері соціального захисту населення, зокрема щодо реалізації програм підтримки осіб пенсійного віку [21]. Крім того, у Державній стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки підкреслюється необхідність скорочення міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, підвищення доступності соціальних послуг та розвитку людського капіталу, що

безпосередньо стосується пенсійного забезпечення [22]. Таким чином, нормативно-правова база створює інституційні передумови для інтеграції пенсійної політики у систему регіонального розвитку.

Ефективна реалізація регіональної пенсійної політики значною мірою залежить від фінансової спроможності регіонів, рівня їх бюджетного забезпечення, стану ринку праці та структури зайнятості. У регіонах з низькою економічною активністю спостерігаються зменшення надходжень єдиного соціального внеску, більша частка пенсіонерів у структурі населення та високе пенсійне навантаження, що посилює дисбаланси у пенсійній системі. Крім того, в окремих промислових регіонах внаслідок структурних трансформацій економіки зросло безробіття, що негативно позначилося на формуванні страхового стажу населення [23].

Значним викликом для реалізації регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення є поширення тіньової зайнятості, рівень якої істотно різниться між регіонами України. У регіонах із високою часткою неформальної економіки спостерігається системне недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків, що негативно впливає на фінансову стійкість пенсійної системи та зменшує обсяги пенсійних прав майбутніх пенсіонерів [24]. Регіональна диференціація тіньової зайнятості зумовлює необхідність розроблення адресних заходів з легалізації трудових відносин, які мають враховувати специфіку місцевих ринків праці. До таких заходів належать стимулювання офіційної зайнятості, посилення контролю за сплатою єдиного соціального внеску та інформаційні кампанії з підвищення обізнаності населення щодо наслідків неофіційної зайнятості для майбутнього пенсійного забезпечення [25].

У сучасних умовах регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення розглядається як система організаційних, економічних та правових заходів, спрямованих на:

- забезпечення рівного доступу населення до пенсійних послуг незалежно від місця проживання;

- вирівнювання диспропорцій у рівнях пенсійних доходів між регіонами;
- підвищення фінансової стійкості пенсійної системи за рахунок ефективного управління ресурсами на регіональному рівні;
- створення умов для економічного розвитку територій шляхом залучення пенсійних інвестицій у регіональні програми та інфраструктуру [22].

Наукове осмислення сутності регіональної політики у пенсійній сфері ґрунтується на положенні, що пенсійна політика виступає складовою соціальної політики держави, тоді як її регіональний вимір є формою територіальної конкретизації державних завдань соціального захисту та гарантій рівного доступу до пенсійних ресурсів. Ефективна пенсійна політика має враховувати регіональні диспропорції у зайнятості, рівнях заробітної плати та соціально-економічному розвитку територій, адже саме ці чинники безпосередньо впливають на фінансову стійкість Пенсійного фонду. У сфері пенсійного забезпечення поняття регіональної політики набуває особливого змісту і розглядається як сукупність цільових управлінських рішень і заходів органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення реалізації прав громадян на пенсійне забезпечення з урахуванням регіональних соціально-економічних та демографічних умов [26].

У науковій літературі поняття регіональна пенсійна політика трактується неоднозначно. Так, за інституційним підходом вона розглядається як система організаційно-правових механізмів, що забезпечують реалізацію соціальних гарантій у межах територіальних спільнот [27]. З позицій функціонального підходу – як діяльність державних і місцевих органів, спрямована на збалансування пенсійних доходів і витрат у регіональному розрізі. Інтеграційний підхід акцентує увагу на поєднанні державного регулювання і місцевої ініціативи з метою підвищення соціальної ефективності пенсійної системи [28].

Таким чином, сутність регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення полягає в поєднанні державного регулювання з децентралізованими механізмами управління [29]. Такий підхід дозволяє

враховувати місцеві особливості соціально-економічного середовища, рівень ділової активності, демографічну структуру населення, масштаби міграції та диференціацію доходів. Регіональні органи управління стають посередниками між державним Пенсійним фондом і місцевими громадами, забезпечуючи ефективне адміністрування страхових внесків та контроль за наповненням фонду. В даному контексті слід навести вплив соціально-економічних умов регіонів на пенсійну систему (табл. 1.4) [30; 31].

Таблиця 1.4

Вплив соціально-економічних показників регіонів на фінансову стійкість пенсійної системи України

Регіон України	Рівень зайнятості, %	Середня зарплата, грн	Середній розмір пенсії, грн	Співвідношення пенсіонерів до працюючих	Рівень стійкості ПФУ
Київська область	65,4	19800	6700	0,85	Висока фінансова стабільність
Львівська область	61,2	16300	6100	0,97	Середня стійкість
Донецька область	53,8	14200	6500	1,15	Високий демографічний тиск
Чернівецька область	58,0	13100	5900	1,05	Низька стійкість через міграцію
Дніпропетровська область	60,1	17200	6400	0,95	Відносно висока стійкість за рахунок промислової бази
Запорізька область	57,3	15 600	6300	1,02	Знижена стійкість внаслідок воєнних ризиків

Таким чином, для забезпечення результативності регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення необхідним є використання системи показників оцінки її ефективності. До ключових індикаторів належать рівень пенсійного

забезпечення в регіоні, співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, рівень охоплення населення пенсійним страхуванням, обсяг надходжень єдиного соціального внеску, а також частка видатків на соціальний захист у структурі місцевих бюджетів [32]. Застосування системного моніторингу дозволяє своєчасно виявляти регіональні диспропорції, оцінювати вплив соціально-економічних змін на пенсійну систему та коригувати управлінські рішення з урахуванням реальних потреб територій [33].

Аналіз соціально-економічних показників регіонів України свідчить, що фінансова стійкість Пенсійного фонду значною мірою залежить від рівня зайнятості та середньої заробітної плати в регіонах. Регіони з високим рівнем економічної активності та зарплат демонструють кращу спроможність забезпечувати пенсійні виплати, тоді як регіони з високим співвідношенням пенсіонерів до працюючих потребують додаткових заходів підтримки. Це підкреслює необхідність диференційованого регіонального підходу у формуванні пенсійної політики та активної ролі місцевих органів управління у забезпеченні ефективного адміністрування внесків і контролю за фінансовою стабільністю фонду [34].

Щодо зарубіжного досвіду в контексті регіонального пенсійного забезпечення, то в країнах Європейського Союзу регіональний вимір пенсійної політики розвивається через систему децентралізованого управління соціальними фондами. Наприклад, у Німеччині частина управлінських функцій передана до земельних відділень Пенсійного страхування, у Польщі діють воеводські структури ZUS, які координують надання пенсійних послуг на місцях. В Італії на регіональному рівні розвиваються механізми співфінансування пенсійних програм за рахунок місцевих податків [35].

Важливим аспектом регіональної політики у пенсійній сфері є забезпечення фінансової збалансованості системи. Дефіцит Пенсійного фонду України значною мірою зумовлений різними темпами економічного розвитку регіонів та поширенням тіньової зайнятості. Для подолання цих проблем необхідно формувати інституційні механізми співпраці державних і місцевих

органів влади, спрямовані на легалізацію трудових відносин, удосконалення адміністрування внесків і розвиток регіональних ринків праці.

Ключовими завданнями регіональної пенсійної політики є [32]:

- а) адаптація загальнодержавних рішень до умов конкретних територій;
- б) підвищення ефективності використання пенсійних ресурсів на місцях;
- в) розвиток інструментів накопичувального пенсійного страхування на регіональному рівні;
- г) залучення місцевих фінансових інституцій до управління пенсійними активами;
- д) удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення для моніторингу демографічних ризиків;
- е) реалізація принципу соціальної справедливості в територіальному вимірі.

Враховуючи вищевикладене, можна визначити функції регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Функції регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення

Функція	Зміст
Соціально-захисна	Забезпечення гарантованого мінімального рівня життя пенсіонерів у кожному регіоні
Вирівнювальна	Подолання міжрегіональних диспропорцій у рівні пенсійного забезпечення
Стимулююча	Заохочення легальної зайнятості та сплати ЄСВ у регіонах
Регулююча	Координація діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України
Інноваційна	Розвиток недержавного пенсійного забезпечення на регіональному рівні
Аналітична	Моніторинг соціально-економічних показників, що впливають на пенсійну систему

Інституційний механізм реалізації регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення охоплює сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування та фінансових інституцій, які забезпечують практичне виконання пенсійної політики на територіальному рівні. Центральне місце у цій системі займають територіальні органи Пенсійного фонду України, що здійснюють адміністрування страхових внесків, призначення та виплату пенсій, а також інформаційно-консультаційну підтримку населення [36]. Водночас органи місцевого самоврядування беруть участь у реалізації регіональних соціальних програм, спрямованих на підтримку малозабезпечених пенсіонерів, фінансування пілг та компенсацій, розвиток соціальної інфраструктури. У багатьох регіонах України впроваджуються місцеві програми соціального захисту осіб похилого віку, які доповнюють загальнодержавну пенсійну систему [37]. Окрему роль відіграють недержавні пенсійні фонди та фінансові установи, діяльність яких може сприяти мобілізації довгострокових інвестиційних ресурсів у регіонах. Їх інтеграція у регіональну пенсійну політику дозволяє розширити джерела пенсійних доходів і підвищити фінансову стійкість системи в цілому [38].

Фіскальна спроможність регіонів є одним із ключових чинників ефективності регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення. Вона визначається обсягом власних доходів місцевих бюджетів, рівнем податкових надходжень, структурою економіки та інвестиційною привабливістю території. У регіонах із високою фіскальною спроможністю існують ширші можливості для фінансування соціальних програм, у тому числі додаткової підтримки осіб пенсійного віку [39]. Водночас регіони з обмеженою податковою базою характеризуються високою залежністю від міжбюджетних трансфертів, що знижує їхню здатність самостійно реагувати на соціальні виклики, пов'язані з демографічним старінням. За таких умов регіональна пенсійна політика повинна передбачати механізми бюджетного вирівнювання та перерозподілу ресурсів з метою забезпечення мінімальних соціальних стандартів у всіх регіонах країни [40].

Слід сказати, що функціональний зміст регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення відображає її багатовимірний характер, оскільки охоплює як соціально-захисні пріоритети, так і економічні та організаційні завдання, пов'язані з підвищенням фінансової стійкості пенсійної системи. Реалізація цих функцій можлива лише за умови побудови ефективної системи управління на регіональному рівні, яка ґрунтується на чітких методологічних засадах. Саме тому важливо навести принципи, на яких базується регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення, адже вони забезпечують її цілісність, узгодженість із загальнонаціональними пріоритетами та відповідність соціальним потребам населення.

Принципи регіональної політики у пенсійному забезпеченні формуються на основі загальних принципів соціальної політики держави, однак мають свою специфіку у зв'язку з територіальними відмінностями. До основних з них належать [41]:

- принцип адресності (спрямованість заходів на конкретні територіальні громади і соціальні групи);

- принцип справедливості і солідарності поколінь;

- принцип диференціації (врахування економічної спроможності та демографічної ситуації регіону);

- принцип субсидіарності (виконання функцій на тому рівні, де це найбільш ефективно);

- принцип партнерства (взаємодія держави, бізнесу, профспілок і громадянського суспільства);

- принцип фінансової збалансованості (забезпечення сталості пенсійних ресурсів);

- принцип прозорості управління.

Важливим чинником формування регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення є демографічна ситуація та міграційні процеси, що мають чітко виражений територіальний характер. Старіння населення, депопуляція та відтік працездатного населення за кордон по-різному впливають

на регіони України, формуючи нерівномірне пенсійне навантаження [38]. У регіонах із високими темпами трудової міграції спостерігається скорочення бази платників єдиного соціального внеску, що негативно позначається на доходній частині Пенсійного фонду. Натомість у регіонах із високою концентрацією осіб пенсійного віку зростає потреба у додаткових соціальних видатках і державній підтримці [42]. Зазначені тенденції зумовлюють необхідність запровадження регіонально диференційованих підходів до управління пенсійною системою, що передбачають урахування демографічних ризиків, прогнозування пенсійних витрат та координацію регіональної політики зайнятості з пенсійною політикою держави.

Запровадження інноваційних фінансових інструментів у систему пенсійного забезпечення тісно пов'язане з рівнем фінансової грамотності та цифрової компетентності населення. Недостатнє розуміння принципів функціонування цифрових активів, блокчейн-технологій і децентралізованих фінансів може призводити до зростання інвестиційних ризиків і втрати довіри до пенсійної системи [32]. У цьому контексті важливим завданням держави та фінансових інституцій є розвиток програм фінансової освіти, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо можливостей і ризиків інноваційних інструментів. Формування цифрової фінансової культури сприятиме більш усвідомленій участі населення у накопичувальних пенсійних програмах і підвищить ефективність використання інновацій у довгостроковій перспективі [33].

Таким чином, регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення є важливим інструментом реалізації соціальної функції держави. Вона забезпечує територіальну справедливість у розподілі пенсійних ресурсів, сприяє розвитку людського потенціалу та підвищенню соціальної згуртованості. Подальше вдосконалення регіональної пенсійної політики має базуватися на принципах децентралізації, цифрової трансформації, партнерства між державою та громадами й орієнтації на сталий розвиток кожного регіону.

1.3 Механізми та інноваційні інструменти в сфері пенсійного забезпечення

Сучасний розвиток фінансових ринків перебуває під значним впливом цифрових технологій, які докорінно змінюють механізми руху капіталу, інструменти інвестування та способи взаємодії між учасниками ринку. На тлі глобальної цифровізації економіки формується новий клас фінансових інструментів, які умовно можна визначити як інноваційні. До них належать криптовалюти, токенизовані активи, сервіси децентралізованих фінансів (DeFi), а також інші продукти, що функціонують на основі блокчейн-технологій та смарт-контрактів. Вони характеризуються децентралізацією, високим рівнем автоматизації, швидкістю здійснення операцій і доступністю для широкого кола користувачів. Використання інноваційних фінансових інструментів сприяє розширенню можливостей залучення інвестицій, диверсифікації джерел доходів та підвищенню прозорості фінансових операцій. Однак водночас вони несуть у собі нові ризики – правові, технічні, інвестиційні, що вимагає від держави і ринку пошуку балансів між інноваційністю та захищеністю учасників фінансових відносин.

Сутність інноваційних фінансових інструментів полягає у формуванні більш ефективних механізмів залучення капіталу, мінімізації ризиків і розширенні фінансової інклюзії. Застосування сучасних технологій, цифрових платформ і алгоритмічних підходів забезпечує трансформацію фінансової системи, підвищуючи її гнучкість, прозорість та доступність фінансових послуг. Результативне впровадження таких інструментів здатне зміцнити фінансову стійкість та сприяти сталому економічному розвитку [43].

Інноваційні фінансові інструменти можна визначити як сучасні або модифіковані механізми залучення, розміщення та управління фінансовими ресурсами, які базуються на застосуванні новітніх технологій чи нестандартних фінансових рішень. До них належать криптовалюти, технології блокчейну, похідні фінансові інструменти, а також альтернативні форми фінансування —

наприклад, краудфандинг або онлайн-платформи колективних інвестицій. Використання таких інструментів розширює можливості як для інвесторів, так і для підприємств, державних інституцій та інших учасників фінансового ринку, пропонуючи більш гнучкі та інноваційні способи управління капіталом [44].

Криптовалюта – цифровий актив, заснований на технології блокчейн, що не має єдиного емітента й функціонує завдяки децентралізованій мережі користувачів. Криптовалюти, такі як Bitcoin та Ethereum, можуть застосовуватися для швидких і недорогих транзакцій між різними країнами, дозволяючи обходитись без валютних обмежень та знижуючи витрати на конверсію та переказ коштів.

В даному контексті доцільно зробити порівняльну характеристику криптовалют до традиційних фінансових інструментів, щоб наочно продемонструвати місце криптовалют у сучасній фінансовій системі (табл 1.6) [45].

Таблиця 1.6

Порівняння криптовалют і традиційних фінансових інструментів

Критерій	Криптовалюти	Традиційні фінансові інструменти (депозити, акції, облігації)
1	2	3
Регуляція	обмежене або відсутнє регулювання; у багатьох країнах правовий статус невизначений	чітко регулюються державними органами та законодавством
Емісія	закладена алгоритмом (наприклад, Bitcoin – 21 млн монет)	необмежена емісія грошей центральним банком та випуск акцій чи облігацій
Забезпечення	не мають матеріального забезпечення	забезпечені активами чи зобов'язаннями емітента
Волатильність	висока, значні цінові коливання	відносно низька, залежить від економічних факторів
Прозорість	публічний блокчейн забезпечує відкритість транзакцій	облік у централізованих установах (біржі, банки)

1	2	3
Доступність	цілодобовий доступ через інтернет, глобальний характер	залежить від біржового або банківського часу роботи
Транзакційні витрати	низькі (залежно від мережі), відсутність посередників	вищі (комісії банків, брокерів)
Функціонал	платіжний засіб, інвестиційний актив, збереження капіталу	класичні інвестиції: дохід від відсотків чи дивідендів
Ризики	втрата доступу до гаманця, кібератаки, шахрайські схеми	кредитний ризик емітента, інфляційний ризик
Перспективи	використання у DeFi, токенизації, як актив у пенсійних фондах	традиційні механізми інвестування у пенсійних системах

Враховуючи вищенаведене можна доповнити, що криптовалюти не замінюють традиційних фінансових інструментів, а радше доповнюють. Їх застосування відкриває нові можливості для диверсифікації активів, зокрема у сфері пенсійного забезпечення, де вони можуть виступати альтернативними інвестиційними інструментами поряд із акціями та облігаціями.

Одним із найбільш перспективних інноваційних інструментів є токенизація, тобто процес переведення реальних активів у цифрову форму шляхом створення токенів на основі блокчейн-технологій. Токенами можуть виступати частки у нерухомості, корпоративні права, облігації, витвори мистецтва чи навіть природні ресурси. Головною перевагою токенизації є можливість дроблення активу на частки, що робить його доступним навіть для інвесторів із невеликим капіталом. Це підвищує рівень фінансової інклюзивності, оскільки відкриває доступ до ринків інвестицій широким верствам населення. Крім того, токенизовані активи мають вищу ліквідність, адже їх можна вільно обертати на цифрових торговельних платформах [46].

Окремої уваги заслуговує потенціал токенизації на рівні місцевих громад [47]. Її застосування може стати дієвим інструментом фінансової

децентралізації та мобілізації локальних ресурсів. Найбільш відчутний ефект від впровадження токенизації може спостерігатися у таких сферах:

а) комунальна інфраструктура. Завдяки токенизації мешканці можуть інвестувати у модернізацію шкіл, лікарень, систем водопостачання чи заходів з енергоефективності. Для пенсійної системи це означає, що пенсійні фонди можуть спрямовувати частину накопичень у стабільні довгострокові інфраструктурні проєкти, які генерують передбачуваний дохід;

б) соціальна та муніципальна нерухомість. Невикористані або застарілі будівлі можуть бути перетворені у соціальне житло, коворкінги чи громадські простори. Залучення пенсійних фондів до таких проєктів створює додаткові можливості для диверсифікації активів та сприяє отриманню ренти від оренди чи репрофілювання об'єктів;

в) зелена енергетика. Токенизація дозволяє громадам ініціювати проєкти малої генерації (сонячні та вітрові станції), фінансуючи їх за рахунок випуску токенів. Для пенсійних фондів інвестування у «зелену енергетику» забезпечує стабільний довгостроковий дохід і відповідає принципам сталого розвитку, що є актуальним у світовій практиці;

г) сільське господарство. Завдяки смарт-контрактам можливе об'єднання малих виробників для формування більших партій продукції, що знижує транзакційні витрати та підвищує доступ до ринків. Інвестування пенсійних фондів у такі проєкти забезпечує диверсифікацію портфеля за рахунок аграрного сектору – одного з найбільш стійких і стратегічно важливих для України.

Загалом, найбільш доцільною є токенизація саме тих активів, які або недовикористовуються, або є критично важливими для регіонального розвитку, проте залишаються недофінансованими. Для системи пенсійного забезпечення це відкриває новий інвестиційний канал: недержавні пенсійні фонди можуть виступати інституційними інвесторами у токенизовані проєкти, забезпечуючи стабільний дохід для майбутніх виплат. Таким чином, токенизація здатна одночасно виконувати дві функції – сприяти економічному відновленню

місцевих громад та забезпечувати довгострокову фінансову стійкість пенсійних накопичень [48].

Децентралізовані фінанси (DeFi) є однією з найдинамічніших інновацій сучасної фінансової системи. Вони ґрунтуються на блокчейн-технологіях і забезпечують доступ до фінансових послуг без посередників, що кардинально відрізняє їх від традиційних банківських та інвестиційних інституцій [48].

Ключові характеристики DeFi - відкритість, доступність і прозорість, які створюють умови для демократизації фінансів і фінансової інклюзії. Завдяки смарт-контрактам можливим стає створення нових фінансових інструментів: децентралізованих бірж, кредитних протоколів, автоматизованих маркетмейкерів тощо. Ці інструменти можуть змінити традиційну модель інвестування. Децентралізовані фінанси є інноваційною формою організації фінансових відносин, здатною трансформувати сучасний фінансовий сектор. Водночас їхнє впровадження супроводжується низкою ризиків, які необхідно враховувати та мінімізувати шляхом розробки ефективних механізмів управління [49]:

- ризик зниження рівня захисту персональних і фінансових даних, що може призвести до втрати приватності та витоку інформації (хоча технологія блокчейн забезпечує високий рівень криптографічного захисту, вона не є абсолютно стійкою до атак. Недавні випадки витоків персональних даних з криптовалютних бірж демонструють необхідність посилення заходів безпеки та захисту приватності);

- відсутність регуляторного нагляду (у багатьох країнах досі не розроблено чітких нормативно-правових актів і стандартів для регулювання цих технологій, що спричиняє правову невизначеність і нерівність у регуляторному середовищі);

- технічні ризики (наявність вразливостей у програмному забезпеченні, а також можливі технічні збої функціонування систем можуть зумовити втрату фінансових активів користувачів та спричинити зниження рівня довіри до децентралізованих фінансових платформ).

У сучасних умовах цифровізації фінансової системи децентралізовані фінанси розглядаються як один із найінноваційніших напрямів розвитку ринку фінансових послуг. Їх функціонування базується на технології блокчейн та смарт-контрактах, що забезпечує прозорість, автоматизацію та децентралізований характер усіх операцій. Для пенсійного забезпечення DeFi відкриває низку можливостей, здатних істотно трансформувати як структуру накопичувальних механізмів, так і ефективність управління пенсійними активами (рис 1.1) [51]. Водночас слід зазначити, що використання криптовалют та DeFi у пенсійному забезпеченні України наразі має переважно теоретичний характер. В умовах нестабільного фінансового ринку, воєнних ризиків та нерозвиненого правового поля ці інструменти можуть розглядатися лише як довгострокова перспектива, а не як практичне рішення найближчих років.

Рис 1.1 Децентралізовані фінанси для пенсійного забезпечення (побудовано автором на основі [51])

Використання DeFi-технологій може сприяти диверсифікації інвестиційних портфелів недержавних пенсійних фондів. Залучення DeFi-активів до інвестиційної стратегії дозволяє підвищити потенційну дохідність, оптимізувати ризикову складову та створити нові джерела прибутку для майбутніх пенсійних виплат. Щодо фінансової інклюдії, то завдяки

відкритому доступу до децентралізованих платформ учасники, які раніше не мали можливості користуватися традиційними фінансовими інструментами, отримують змогу самотійно брати участь у накопичувальних програмах, керувати власними активами та інвестувати у різні фінансові продукти без посередників. Технологія блокчейн забезпечує підвищений рівень прозорості та контролю за рухом пенсійних коштів. Кожна транзакція фіксується у розподіленому реєстрі, що унеможливує її фальсифікацію та мінімізує корупційні ризики у процесі адміністрування пенсійних фондів. Крім того, використання смарт-контрактів сприяє зниженню адміністративних витрат. Автоматизація процесів розподілу внесків, нарахування відсотків і здійснення виплат дозволяє оптимізувати діяльність фондів, зменшити потребу у посередницьких структурах і підвищити загальну ефективність системи [49].

Але інтеграція DeFi у сферу пенсійного забезпечення пов'язана з низкою викликів, що потребують комплексного підходу до їх подолання. Необхідним є створення регуляторних стандартів і законодавчої бази, які б забезпечували захист інвесторів, стабільність операцій і відповідність міжнародним нормам фінансового нагляду. Також важливим аспектом є впровадження систем управління ризиками, зокрема обов'язкового аудиту смарт-контрактів, розробки механізмів страхування депозитів та створення резервних фондів для компенсації можливих втрат. Розвиток технічної інфраструктури – ключова умова безпечного функціонування DeFi-платформ. Для цього необхідно забезпечити кіберзахист, надійне зберігання ключів доступу, масштабованість операцій та зручність користування для широкого кола учасників.

Децентралізовані фінанси можна розглядати як перспективний напрям еволюції інноваційних фінансових інструментів, який здатний суттєво доповнити традиційні механізми функціонування пенсійних систем. Впровадження децентралізованих фінансових технологій може підвищити ефективність управління пенсійними активами, забезпечити більшу прозорість та довіру громадян до накопичувальних механізмів. Однак реалізація цього потенціалу потребує поетапного впровадження.

Інноваційні фінансові інструменти у системі пенсійного забезпечення відіграють вагомий роль у формуванні стратегії соціально-економічного розвитку держави, оскільки сприяють підвищенню ефективності управління пенсійними активами, розширенню можливостей інвестування та зміцненню фінансової стійкості пенсійної системи. Впровадження таких інструментів забезпечує активізацію інвестиційних процесів, диверсифікацію джерел формування пенсійних фондів та підвищення рівня захищеності пенсійних накопичень громадян.

В контексті сучасних глобалізаційних викликів, зростання демографічного навантаження та структурних трансформацій економіки України необхідність використання інноваційних фінансових інструментів у пенсійному забезпеченні значно зростає. Це зумовлює потребу у поглибленому науковому аналізі їхнього впливу на фінансову стабільність пенсійної системи, її інвестиційний потенціал та здатність забезпечувати довгострокові зобов'язання перед учасниками. Динаміку залучення інноваційних фінансових інструментів у сферу пенсійного забезпечення України наведено [51] (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Динаміка залучення інноваційних фінансових інструментів в Україні

Рік	ВВП України (млрд грн)	Обсяг залучених інноваційних фінансових інструментів (млрд грн)	Частка інноваційних інструментів у фінансуванні (%)
2020	3568	217	6,1
2021	3978	275	6,9
2022	4212	314	7,5
2023	4591	398	8,7
2024	4863	432	8,9

Динаміка розвитку інноваційних фінансових інструментів в Україні засвідчує поступове розширення їхнього впливу на функціонування фінансової системи та економічне зростання держави. У період 2020-2024 рр. відбулося

помітне збільшення їхньої присутності у структурі джерел фінансування, що свідчить про інтеграцію новітніх технологічних механізмів у національне економічне середовище [51]. Зокрема, частка інноваційних фінансових інструментів у загальному обсязі фінансування економіки зростає з 6,1% у 2020 р. до 8,9% у 2024 р., що є індикатором зростання рівня довіри інвесторів, фінансових установ та суб'єктів підприємництва до цифрових і технологічно орієнтованих фінансових рішень. У контексті пенсійного забезпечення така тенденція свідчить про поступове формування сприятливого середовища для впровадження інновацій у сфері управління пенсійними активами [52].

Важливою умовою інтеграції інноваційних фінансових інструментів у пенсійну систему є активна роль держави та фінансових регуляторів. Держава повинна формувати нормативно-правове середовище, яке одночасно стимулює інновації та забезпечує захист інтересів учасників пенсійних програм [53]. Функції державного регулювання у цій сфері включають розробку стандартів для цифрових активів, встановлення вимог до діяльності пенсійних фондів, впровадження механізмів фінансового моніторингу та протидії шахрайству. Окрему роль відіграє Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, які можуть виступати ключовими інституціями у формуванні регуляторної політики щодо використання інноваційних фінансових інструментів [54]. Світова практика свідчить, що ефективне державне регулювання є не обмеженням, а передумовою сталого розвитку інновацій у фінансовому секторі.

Слід відзначити, що впровадження інноваційних фінансових інструментів у систему пенсійного забезпечення є стратегічним напрямом модернізації фінансового сектору України. Технології блокчейн, токенизація активів і децентралізовані фінанси відкривають можливості для формування більш гнучких, прозорих і ефективних механізмів управління пенсійними накопиченнями. Їх використання дозволяє не лише диверсифікувати інвестиційні портфелі недержавних пенсійних фондів, але й підвищити рівень довіри населення до системи накопичувальних пенсій. З огляду на світові

тенденції, інтеграція інноваційних фінансових технологій у пенсійну сферу може стати каталізатором підвищення фінансової стійкості системи, забезпечити її адаптацію до викликів цифрової економіки та сприяти сталому соціально-економічному розвитку країни. Проте реалізація цього потенціалу потребує належного правового забезпечення, ефективного державного регулювання, підвищення фінансової грамотності населення та розвитку цифрової інфраструктури.

Висновки до розділу 1

Здійснено комплексний теоретико-методологічний аналіз сутності, структури та механізмів функціонування пенсійної системи України в умовах трансформаційної економіки, розкрито регіональний вимір її реалізації та окреслено роль інноваційних фінансових інструментів у забезпеченні її стійкості та модернізації.

З'ясовано, що фінансові інструменти є базовим елементом пенсійної системи, який забезпечує перерозподіл доходів між поколіннями та формує фінансові ресурси для здійснення соціальних виплат. Структура пенсійної системи України має трирівневий характер, де поєднуються солідарна, накопичувальна та недержавна складові. Визначено, що розвиток сучасних фінансових інструментів сприяє підвищенню ефективності пенсійного забезпечення, проте потребує системної державної підтримки та прозорого регулювання.

Було обґрунтовано, що регіональна політика у сфері пенсійного забезпечення є складовою соціальної політики держави, спрямованою на забезпечення рівного доступу населення до пенсійних ресурсів незалежно від місця проживання. Регіональний вимір пенсійної політики передбачає адаптацію загальнодержавних завдань до соціально-економічних умов кожної області, удосконалення діяльності територіальних управлінь Пенсійного фонду та посилення управлінської автономії на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ГУ ПФУ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики: аналіз діяльності Головного управління Пенсійного фонду в Дніпропетровській області

Організаційно-управлінський механізм є ключовим інструментом реалізації державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, оскільки визначає систему управлінських впливів, інституційну структуру, правове забезпечення та функціональні взаємозв'язки між органами влади різних рівнів [55]. У контексті пенсійної системи України цей механізм забезпечує реалізацію державної соціальної політики щодо захисту прав громадян на пенсійне забезпечення відповідно до законодавства та державних гарантій.

Важливою характеристикою організаційно-управлінського механізму є його багаторівневність. На центральному рівні політика формується Пенсійним фондом України, тоді як регіональні управління забезпечують її практичну реалізацію з урахуванням специфіки соціально-економічного розвитку областей. Координація між рівнями здійснюється через вертикаль управління, регламентовану внутрішніми положеннями, наказами та планами роботи. Сучасна тенденція полягає у переході до результативного управління, де пріоритетом є не лише процес виконання завдань, а й досягнення соціального ефекту - підвищення рівня задоволеності громадян, прозорість процедур і цифровізація послуг [55].

Організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики включає такі складові [20]:

- інституційну (сукупність органів, що реалізують державну політику - ПФУ, Мінсоцполітики, місцеві органи влади);
- нормативно-правову (законодавчі та підзаконні акти, що визначають функціонування пенсійної системи);
- функціональну (управління процесами призначення, перерахунку, виплати пенсій);
- кадрову (професійна підготовка і компетентність державних службовців);
- контрольню-аналітичну (система моніторингу, оцінки ефективності й реагування на порушення).

Така структура забезпечує системність і керованість реалізації пенсійної політики на регіональному рівні. Таким чином формується комплексна система управління пенсійними відносинами на державному та регіональному рівнях. Особлива роль у цьому механізмі належить Пенсійному фонду України та його територіальним органам, які є провідними суб'єктами реалізації політики пенсійного забезпечення. (див. додаток А).

Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області є територіальним органом Пенсійного фонду України, який забезпечує реалізацію державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення на території області відповідно до Конституції України, Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інших нормативно-правових актів [56]. ГУ ПФУ в Дніпропетровській області діє як юридична особа публічного права, має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби та уповноважених банках, печатку з Державним Гербом України та власною назвою [56]. У своїй діяльності управління підзвітне Пенсійному фонду України та підконтрольне Міністерству соціальної політики України в частині реалізації державної політики у сфері соціального страхування та пенсійного забезпечення.

Дніпропетровська область належить до найбільших промислових регіонів України, має високу частку осіб пенсійного віку у структурі населення (понад 26%) та значний рівень урбанізації. Це зумовлює підвищене навантаження на систему пенсійного забезпечення, збільшення кількості отримувачів соціальних виплат і потребує ефективної координації між місцевими органами соціального захисту та Пенсійним фондом. Нижче наведено основні завдання ГУ ПФУ в Дніпропетровській області (табл. 2.1) [56].

Таблиця 2.1

Основні завдання ГУ ПФУ в Дніпропетровській області

№	Завдання
1	Реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу
2	Забезпечення ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, осіб, які мають право на пільги, а також отримувачів житлових субсидій
3	Здійснення страхових виплат та надання соціальних послуг відповідно до Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»
4	Профілактика нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
5	Проведення перевірки обґрунтованості видачі, продовження листків непрацездатності та документів, що є підставою для їх формування, на базі інформації з електронних систем та реєстрів
6	Здійснення контролю за використанням страхувальниками та застрахованими особами страхових коштів
7	Виконання інших завдань, визначених законом

Аналіз основних завдань Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області свідчить про комплексний характер його діяльності. Управління забезпечує реалізацію державної політики у сфері

пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового соціального страхування, контролює правильність нарахування та виплати пенсій, субсидій і пільг, а також здійснює профілактику нещасних випадків на виробництві. Важливою складовою роботи є ведення обліку застрахованих осіб, отримувачів субсидій та пільг, а також контроль за використанням страхових коштів. Виконання цих завдань спрямоване на забезпечення соціальної стабільності, правового та фінансового захисту населення, підвищення ефективності діяльності Пенсійного фонду та дотримання законодавчих вимог у регіоні.

Відповідно до покладених завдань, Головне управління Пенсійного фонду в Дніпропетровській області має такі основні функції та повноваження [56]:

а) здійснює контроль за дотриманням законодавства України у сфері пенсійного забезпечення всіма підприємствами, установами та громадянами, включно з іноземцями та особами без громадянства, які законно перебувають на території України;

б) формує план доходів і видатків Пенсійного фонду для області та забезпечує виконання бюджетних завдань Фонду у межах своєї компетенції;

в) організовує роботу підпорядкованих управлінь:

- контроль за своєчасною сплатою обов'язкових внесків;

- ведення реєстру застрахованих осіб та платників внесків до солідарної системи;

- контроль за стягненням прострочених або надмірно сплачених страхових платежів;

- організацію призначення, перерахунку та виплати пенсій, довічного утримання для суддів у відставці, допомоги на поховання та інших виплат;

- надання страхувальникам та застрахованим особам інформації відповідно до законодавства.

Організаційна структура Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області побудована за функціональним принципом та відповідає централізованій моделі управління, характерній для системи Пенсійного фонду України. До її складу входять профільні структурні

підрозділи, зокрема управління з питань призначення та виплати пенсій, управління обслуговування громадян, фінансово-економічне управління, юридичний відділ, відділи цифровізації та інформаційних технологій, а також кадрові й контрольно-аналітичні підрозділи [57]. Така модель дозволяє забезпечити спеціалізацію функцій і формальний контроль за виконанням завдань, проте водночас зумовлює складність горизонтальної комунікації між підрозділами. У межах реалізації регіональної пенсійної політики це проявляється у затримках погоджень, дублюванні функцій та надмірній формалізації управлінських процедур, що знижує оперативність реагування на запити громадян [58]. Вертикальні управлінські зв'язки між Пенсійним фондом України та його територіальними органами ґрунтуються на принципі адміністративної підпорядкованості, що передбачає виконання рішень, розпоряджень і методичних рекомендацій центрального апарату. Відповідно Звіту про виконання плану роботи ГУ ПФУ Дніпропетровської області за I півріччя 2025 р. першим та головним пріоритетом в контексті належного функціонування управління є клієнтоорієнтованість. Нижче наведено аналіз деяких кроків, які перебувають на виконанні для даного пріоритета (табл. 2.2) [59].

Таблиця 2.2

**Аналіз кроків виконання клієнтоорієнтованості ГУ ПФУ
Дніпропетровської області**

Кроки	Індикатор виконання	Стан виконання
1	2	3
1. Забезпечення проведення пенсійних і страхових виплат, а також надання житлових субсидій, пільг і інших соціальних виплат.	Забезпечено призначення пенсій та проведення їх перерахунків у зв'язку зі змінами в законодавстві та за заявами у строки, визначені законодавством.	Забезпечено своєчасне опрацювання 94586 звернень щодо призначення/перерахунку пенсій, серед них опрацьовано: - 38058 заяв на призначення пенсій із середнім терміном опрацювання заяв 8,2 днів; - 56528 заяв на перерахунок пенсій із середнім терміном опрацювання заяв 7,5 днів.

Продовження табл. 2.2

1	2	3
2. Відповідальне надання послуг	Забезпечено дотримання вимог стандартів обслуговування громадян щодо: - облаштування приміщень сервісних центрів; - забезпечення інформаційно-роз'яснювальними матеріалами; - якості послуг, що надаються	Забезпечення безбар'єрного доступу осіб з інвалідністю, встановлення тактильних плиток, мнемосхем, інформаційних табличок шрифтом Брайля, кнопок виклику персоналу та облаштування місць для стоянки транспорту осіб з інвалідністю. Не дивлячись на облаштування, розмір деяких приміщень для прийому громадян не відповідає кількості відвідувачів, що погіршує задоволення громадян у наданні послуг.
3. Професійний розвиток персоналу	Створено умови для підвищення рівня професійної компетентності (забезпечено можливості навчання в межах робочого часу) не менше 90% державних службовців Головного управління відповідно до індивідуальних програм підвищення рівня професійної компетентності індивідуальних програм професійного розвитку	Професійний розвиток забезпечено для 1620 працівників (99,1% від визначеної потреби) через сертифікатні, короткострокові програми та самоосвіту. Проведено внутрішні навчання і тренінги з питань ментального здоров'я, управління стресом, запобігання конфліктам і мобінгу. Але не дивлячись на показники, слід наголосити на примусовому характері проходження тренінгів, опитувань, тестувань, що є ознакою "навчання для звітності", аніж "навчання для знань". Керівники віддають пріоритет поточній роботі. Про виділення спеціальних годин для навчання питання не стоїть.

Аналіз виконання основних кроків, визначених у Звіті про роботу Головного управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області за I півріччя 2025 року, свідчить про загалом належний рівень реалізації організаційно-управлінських заходів у межах пріоритету клієнтоорієнтованості. Забезпечено стабільне функціонування системи пенсійних і страхових виплат, дотримання термінів призначення та перерахунку пенсій, що підтверджує ефективність управлінських процесів у сфері соціального захисту населення. Разом з тим, певні обмеження інфраструктурного характеру (недостатня площа окремих сервісних центрів) свідчать про потребу у подальшій модернізації умов прийому громадян. Важливим напрямом діяльності є дотримання стандартів обслуговування громадян, зокрема щодо безбар'єрності, інформаційної

доступності та підвищення якості послуг. Це сприяє формуванню позитивного іміджу органу та підвищенню рівня довіри населення. Проведена робота з професійного розвитку персоналу демонструє високу формальну виконуваність індикаторів, однак має ознаки переважно звітного характеру. Подальше удосконалення потребує зміщення акценту з кількісних показників навчання на якісні результати, розвиток мотивації персоналу до саморозвитку й застосування отриманих знань у практичній діяльності.

Для більш об'єктивної оцінки ефективності організаційно-управлінського механізму доцільно використовувати систему показників результативності діяльності територіальних органів Пенсійного фонду. До таких показників належать: середній термін призначення пенсій, частка електронних звернень, рівень повторних звернень громадян, кількість обґрунтованих скарг, а також рівень задоволеності отримувачів послуг [60].

За результатами внутрішніх аналітичних матеріалів Пенсійного фонду України, Дніпропетровська область демонструє показники, близькі до середньоукраїнських, проте за окремими позиціями (зокрема навантаження на одного спеціаліста та кількість звернень на один сервісний центр) суттєво перевищує їх [61]. Це свідчить про необхідність коригування управлінських рішень з урахуванням регіональної специфіки, а не застосування уніфікованих нормативів до всіх областей. Таким чином, попри досягнення формальних індикаторів, результативність управлінського механізму значною мірою залежить від здатності керівництва регіонального органу адаптувати централізовані управлінські рішення до реальних соціально-економічних умов області.

Можна сказати, що діяльність Головного управління загалом відповідає завданням державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, однак потребує подальшого удосконалення управлінських механізмів, орієнтованих на якість сервісу та ефективність кадрової політики.

Разом із досягненнями, у діяльності ГУ ПФУ Дніпропетровської області виявлено низку проблем, що знижують результативність організаційно-управлінського механізму [62]:

а) кадрова напруга через високе навантаження на працівників і відсутність стимулюючих механізмів оплати праці. Дніпропетровська область як промисловий регіон потребує більше кадрових ресурсів для обслуговування громадян, ніж в іншому регіоні, наприклад Івано-Франківська область. Відповідно через велику кількість бажаючих отримати ту чи інші послугу, призначення або перерахунок пенсії, кадрова сфера страждає в першу чергу. Нові працівники, що займають посаду не отримують належних професійних знань від наставників, що призводить до невпевненості щодо виконання своїх професійних обов'язків. Як наслідок не витримують навантажень та звільняються. Це все підкріплює відсутність стимулів у важливій складовій роботи - сектору оплати праці. Є практика покарання через зменшення заробітної плати. Важливим викликом є старіння кадрового складу. Близько 42% працівників ГУ ПФУ мають стаж понад 20 років, тоді як частка молодих фахівців до 30 років не перевищує 8%;

б) обмежена цифровізація сервісів у сільській місцевості (низький рівень цифрової грамотності користувачів, технічні бар'єри);

в) бюрократична залежність від Пенсійного Фонду України. Для обслуговування та належного відпрацювання окремих видів завдань погодження від ПФУ є обов'язковою умовою. Такий процес займає досить великий проміжок часу, від 1-го місяця до 1-го року. Це порушує терміни виконання завдань та породжує велику кількість скарг та звернень. Таким чином, таке «централізоване» вирішення завдань не є перевагою в контексті реалізації регіональної пенсійної політики;

г) формальний характер підвищення кваліфікації, що не завжди трансформується у підвищення професіоналізму державних службовців. Акцент робиться на теоретичних аспектах, які практично не підкріплені.

Окремо слід зробити акцент на проблемі цифровізації, яку було наведено вище. Можна сказати, що поступова цифровізація процесів пенсійного забезпечення є позитивною тенденцією. У Дніпропетровській області активно впроваджуються сервіси «Е-пенсія», «Електронна трудова книжка», «Кабінет застрахованої особи», що дозволяють подавати документи дистанційно, відстежувати статус звернення та отримувати консультації онлайн. У 2025 році понад 58 % звернень було подано в електронній формі, що на 12 % більше, ніж у 2024 році. Проте у сільській місцевості залишаються проблеми з технічним доступом до онлайн-послуг та низьким рівнем цифрової грамотності пенсіонерів, що вимагає розроблення спеціальних програм цифрової інклюзії [63].

Для більш узагальненого результатів аналізу доцільно застосувати SWOT-аналіз організаційно-управлінського механізму реалізації регіональної пенсійної політики у Дніпропетровській області (табл. 2.3) [20].

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз організаційно-управлінського механізму

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
1	2	3	4
Чітка нормативно визначена вертикаль управління та розподіл повноважень.	Кадровий дефіцит і надмірне навантаження на працівників.	Розширення електронних і дистанційних пенсійних сервісів.	Демографічне старіння населення та зростання кількості пенсіонерів.
Розгалужена мережа сервісних центрів і територіальних підрозділів.	Формальний характер підвищення кваліфікації персоналу.	Розвиток програм цифрової інклюзії для населення.	Обмежені бюджетні ресурси на оплату праці та модернізацію.
Впровадження цифрових інструментів («Е-пенсія», е-сервіси ПФУ).	Обмежена управлінська автономія регіонального рівня.	Удосконалення кадрової політики та залучення молодих фахівців.	Зростання соціальної напруги через перевантаженість сервісів.

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
Дотримання стандартів обслуговування та розвиток безбар'єрного доступу.	Недостатня пропускна спроможність окремих сервісних центрів.	Часткова децентралізація управлінських повноважень.	Низький рівень цифрової грамотності окремих категорій громадян.

SWOT-аналіз свідчить, що організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики у Дніпропетровській області має достатній інституційний та цифровий потенціал для розвитку. Водночас ключовими стримувальними факторами залишаються кадрові проблеми, обмежена автономія управління та демографічні виклики. Реалізація можливостей, пов'язаних із цифровізацією та оновленням кадрової політики, здатна мінімізувати негативний вплив виявлених загроз і підвищити ефективність функціонування ГУ ПФУ на регіональному рівні.

Отже, слід зробити висновок, що організаційно-управлінський механізм реалізації регіональної пенсійної політики у Дніпропетровській області функціонує загалом ефективно, однак характеризується низкою системних обмежень – кадрових, технічних, комунікаційних і нормативних. Для підвищення результативності необхідним є впровадження сучасних управлінських практик: переходу від процесного до результативного управління, децентралізації повноважень, розвитку електронних сервісів, створення системи мотивації персоналу та підвищення рівня комунікації з громадянами. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню регіональної спроможності Пенсійного фонду та підвищенню довіри населення до державних інституцій соціального захисту. Крім того, результати SWOT-аналізу підтверджують доцільність комплексного підходу до реформування організаційно-управлінського механізму з урахуванням регіональної специфіки та актуальних соціально-економічних умов.

2.2 Фінансово-бюджетний механізм забезпечення пенсійних виплат в Україні: аналіз джерел формування та використання коштів ГУ ПФУ в Дніпропетровській області

Фінансово-бюджетний механізм функціонування системи пенсійного забезпечення є одним із головних елементів, що визначають здатність держави забезпечувати стабільність і своєчасність виплат пенсій. У контексті України бюджетний механізм пенсійного страхування реалізується через діяльність Пенсійного фонду України, який забезпечує збалансованість доходів і видатків. Як зазначає Ю. Гуцалова [64], ефективність фінансово-бюджетного механізму забезпечення пенсійних виплат безпосередньо залежить від здатності держави підтримувати збалансованість доходів і видатків у солідарній системі. Подібного підходу дотримуються також О. Кириленко та Н. Шаманська, наголошуючи, що бюджетна підтримка ПФУ має не лише компенсаційну, а й стабілізаційну функцію [65]. На регіональному рівні, зокрема у Дніпропетровській області, ефективність цього механізму залежить від повноти надходжень страхових внесків, ролі трансфертів із державного бюджету, а також якості управління фінансовими ресурсами. Таким чином джерелами формування фінансів для Пенсійного фонду в солідарній системі є: обов'язкові страхові внески на державне пенсійне страхування, прибуток від інвестування резерву коштів, кошти з Державного бюджету та спеціальних фондів, суми фінансових санкцій та штрафів, благодійні внески від фізичних та юридичних осіб, добровільні страхові внески за угодами про добровільну участь тощо.

Фінансово-бюджетний механізм Пенсійного фонду включає такі основні елементи [66]:

- фінансові інструменти (ЄСВ, бюджетні трансферти, добровільні внески, доходи від інвестицій);
- методи управління (планування, прогнозування, контроль і звітність);
- організаційно-управлінські інституції, що забезпечують реалізацію державної пенсійної політики на центральному та регіональному рівнях.

Така структура забезпечує взаємозв'язок між фіскальними і соціальними функціями ПФУ.

Для оцінки результативності функціонування фінансово-бюджетного механізму проаналізуємо структуру власних доходів Пенсійного фонду України у Дніпропетровській області за 2023–2025 рр. (табл. 2.3) [62].

Таблиця 2.4

Доходи ГУ ПФУ в Дніпропетровській області за власними джерелами

Джерело надходжень	2023 рік, тис. грн	2024 рік, тис. грн	станом на 01.07.2025, тис. грн
1	2	3	4
Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ЄСВ)	3 805 480 966,00	3 778 053 120,89	2 139 526 649,29
Кошти підприємств на покриття витрат на виплату і доставку пенсій (список № 1)	1 743 310 747,25	1 585 651 842,40	979 958 778,69
Кошти підприємств (список № 2)	446 947 821,48	427 705 954,09	247 656 142,47
Кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами та інші власні доходи	17 472 439,81	12 406 814,51	7 088 107,53
Надходження з державного бюджету України ЄСВ за окремими категоріями застрахованих осіб (ч. 13–14 ст. 8 Закону «Про збір та облік ЄСВ...»)	1 597 749 957,46	1 752 288 509,89	905 123 220,60
Кошти на виплату пенсій іноземним пенсіонерам, які проживають в Україні	12 353 394,49	15 838 212,03	8 710 947,67

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4
Інші надходження (фінансові санкції, штрафи, доходи від розміщення вільних коштів, капітальні платежі тощо)	1 371 243,97	4 053 983,69	1 602 631,66
Разом власних доходів	7 623 686 570,46	7 876 998 437,50	4 289 666 477,91

Аналіз динаміки власних доходів Пенсійного фонду України у Дніпропетровській області свідчить про поступове зниження обсягів надходжень у 2024-2025 рр. Так, загальна сума власних доходів у 2023 році становила 7,62 млрд грн, у 2024 р. - 7,88 млрд грн, а станом на 1 липня 2025 року – лише 4,29 млрд грн. Незважаючи на певне номінальне зростання показника у 2024 році (на 3,3% порівняно з 2023 р.), загальна тенденція свідчить про уповільнення динаміки надходжень. Це пояснюється не лише неповнотою звітного періоду 2025 року, а й макроекономічними факторами – зменшенням обсягів офіційної зайнятості, релокацією підприємств, збільшенням частки тіньової зайнятості та зниженням виробничої активності у воєнний період.

У структурі власних доходів домінуючу роль відіграють надходження від ЄСВ, частка якого у 2023 році становила майже 50% усіх надходжень. Це є свідченням того, що стабільність пенсійної системи безпосередньо залежить від рівня зайнятості населення та сумлінності сплати страхових внесків роботодавцями. У 2024 році обсяг надходжень ЄСВ дещо скоротився (на 0,7%), що пов'язано з коливанням фонду оплати праці та відтермінуванням сплати внесків для окремих платників, передбаченим воєнним законодавством.

Друге місце за питомою вагою посідають кошти підприємств на покриття витрат на виплату та доставку пільгових пенсій (за списком 1 та списком 2). У

2023 році вони забезпечили понад 29% власних доходів, а в 2024 році їхній обсяг зменшився до 2,01 млрд грн (разом за двома списками). Це свідчить про поступове скорочення кількості працівників у шкідливих умовах праці. Значення інших джерел є порівняно незначним: надходження з державного бюджету ЄСВ за окремими категоріями – близько 21%, а фінансові санкції, банківські відсотки та інші доходи – менше 1% у структурі.

Загалом аналіз свідчить, що власні доходи ПФУ мають стійку, але обмежену ресурсну базу, залежну від стану економіки регіону. Їх частка у загальній структурі доходів Пенсійного фонду залишається недостатньою для самостійного покриття потреб у фінансуванні пенсійних виплат.

Водночас власні ресурси не забезпечують повного покриття потреб у фінансуванні пенсійних виплат, тому вагому роль у структурі доходів Пенсійного фонду відіграють кошти державного бюджету та інші надходження трансфертного характеру.

Для більш повної оцінки бюджетного механізму Пенсійного фонду розглянемо структуру та динаміку надходжень з державного бюджету та інших джерел у Дніпропетровській області за 2023-2025 рр. (табл. 2.5) [62].

Таблиця 2.5

**Кошти державного бюджету та інші надходження ГУ ПФУ в
Дніпропетровській області**

Джерело надходжень	2023 рік, грн	2024 рік, грн	станом на 01.07.2025 р.,грн
1	2	3	4
Кошти державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, покриття дефіциту коштів ПФУ	17 605 822 142,54	18 411 962 517,92	9 712 934 415,50

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4
Повернення коштів, наданих у 2020 р. з державного бюджету Міністерства соціальної політики (поворотна допомога)	41 399 992 267,61	42 721 804 534,00	21 466 958 026,00
Кошти державного бюджету для виплати житлових субсидій і пільг	2 252 193 059,31	2 103 509 403,20	1 084 846 372,70
Кошти державного бюджету для разової грошової виплати до Дня Незалежності України (ПКМУ №754 від 21.07.2023)	70 676 007,53	72 418 396,80	38 565 207,95
Кошти державного бюджету для виплати допомоги окремим категоріям громадян (особи з особливими заслугами, учасники бойових дій тощо)	4 590 619,36	5 153 211,74	2 416 840,19
Кошти державного бюджету для виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності та по вагітності і пологах (ліквідатори ЧАЕС)	271 483,92	325 688,51	139 257,86
Кошти Фонду соціального страхування на виплату достроково призначених пенсій	2 897 157,92	3 084 410,25	1 463 602,11
Разом коштів державного бюджету та інших надходжень	61 336 442 737,19	63 318 258 162,42	32 307 323 722,31

За даними таблиці можна зробити висновок, що кошти державного бюджету та інші надходження залишаються основним джерелом фінансування Пенсійного фонду України, формуючи понад 85% усіх доходів у структурі бюджету ГУ ПФУ у Дніпропетровській області. Така залежність є характерною ознакою саме солідарної пенсійної системи України, де значна частина видатків покривається за рахунок бюджетних дотацій. У 2023 році обсяг надходжень із державного бюджету та інших трансфертів становив 61,34 млрд грн, у 2024 році

- 63,32 млрд грн (зростання на 3,2%), а станом на 1 липня 2025 року - 32,31 млрд грн, що відповідає приблизно половині річного показника попереднього року. Таке зростання бюджетного фінансування свідчить про посилення ролі держави у підтримці стабільності пенсійної системи в умовах воєнного стану та демографічного навантаження на працююче населення.

Структурно найбільшу частку становлять кошти державного бюджету на фінансове забезпечення виплати пенсій та покриття дефіциту коштів ПФУ – понад 28–30% усіх бюджетних трансфертів. Їх зростання обумовлене як індексацією пенсій, так і збільшенням кількості отримувачів соціальних виплат.

Найбільша частка надходжень це повернення коштів, наданих у 2020 році з державного бюджету (поворотна допомога Мінсоцполітики), обсяг яких у 2023 році сягнув 41,4 млрд грн, а у 2024 році збільшився до 42,7 млрд грн. Це свідчить про продовження компенсаційних операцій, пов'язаних із перерозподілом коштів між фондами соціального страхування та Пенсійним фондом.

Важливе місце займають соціальні програми, зокрема фінансування житлових субсидій і пільг, яке у 2023 році становило 2,25 млрд грн, а у 2024 році скоротилось на 6,6%. Це пояснюється оптимізацією програм адресної допомоги та переходом до більш цільового механізму субсидування.

Загалом, аналіз показує, що кошти державного бюджету відіграють вирішальну роль у забезпеченні фінансової стійкості Пенсійного фонду України, компенсуючи дефіцит власних доходів.

Така ситуація свідчить про високий рівень дотаційності пенсійної системи, що створює ризики її довгострокової фінансової нестабільності. Водночас державне фінансування залишається необхідним механізмом соціального захисту населення в умовах економічної невизначеності.

Для наочності (рис. 2.1), структура доходів Пенсійного фонду України у Дніпропетровській області у 2023-2025 рр. характеризується стабільним домінуванням коштів державного бюджету, частка яких перевищує 87% загальних доходів.

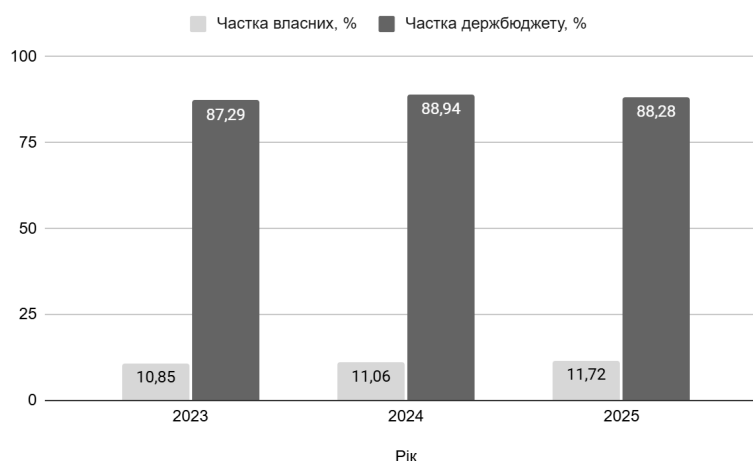

Рис. 2.1 Структура доходів ГУ ПФУ в Дніпропетровській області (побудовано автором на основі [62])

Частка власних надходжень, що формується за рахунок єдиного соціального внеску та внесків підприємств, залишається на рівні 10-12%, що свідчить про обмежену фінансову автономність Пенсійного фонду.

Для комплексної оцінки фінансово-бюджетного механізму доцільно розглянути фінансову стійкість бюджету Пенсійного фонду на регіональному рівні. У наукових дослідженнях фінансова стійкість пенсійної системи трактується як здатність забезпечувати безперервність та повноту пенсійних виплат у коротко- та середньостроковій перспективі за рахунок наявних джерел фінансування без надмірного зростання бюджетного дефіциту [67]. Фінансова стійкість бюджету ГУ ПФУ в Дніпропетровській області значною мірою залежить від співвідношення власних доходів і трансфертів із державного бюджету. Як свідчать результати аналізу, частка власних надходжень не перевищує 12%, що є критично низьким показником для формування фінансової автономії регіонального рівня Пенсійного фонду. За таких умов будь-які негативні макроекономічні зміни – скорочення зайнятості, зниження фонду оплати праці, міграційні процеси – миттєво відображаються на можливостях фінансування пенсійних виплат [68]. Висока частка бюджетних трансфертів свідчить про компенсаційний характер державного фінансування,

яке спрямоване не лише на покриття дефіциту солідарної системи, а й на підтримку соціальної стабільності в умовах воєнного стану. Проте, як зазначає Н. Шаманська, довготривала дотаційність пенсійної системи знижує стимули до розширення бази платників внесків та підвищення ефективності адміністрування ЄСВ [69]. З позиції регіонального управління фінансова стійкість бюджету ГУ ПФУ обмежується відсутністю інструментів впливу на формування доходної бази. Територіальні органи виконують переважно функції розподілу коштів, тоді як стратегічні рішення щодо бюджетної політики приймаються на центральному рівні. Це знижує можливості адаптації фінансового механізму до специфіки економічного розвитку регіону [70]. Таким чином, фінансова стійкість бюджету ГУ ПФУ в Дніпропетровській області має підтримувальний характер і забезпечується переважно за рахунок централізованих бюджетних ресурсів, що актуалізує необхідність реформування фінансово-бюджетного механізму у напрямі підвищення ролі власних доходів.

Використання ресурсів Пенсійного фонду умовно можна поділити на шість напрямів:

- виплату пенсій (за віком, по інвалідності, в разі втрати годувальника та інші випадки);
- фінансування адміністративних виплат, пов'язаних із виконанням функцій, покладених на органи ПФУ;
- надання соціальних послуг;
- формування резерву коштів ПФУ;
- реалізація програм соціальної підтримки пенсіонерів, дітей, інвалідів та ін. категорій громадян;
- оплата послуг з виплати та доставки пенсій.

Окремо слід навести джерела формування фінансових ресурсів бюджету ПФУ (рис. 2.2)., до яких належать надходження від сплати єдиного соціального внеску, кошти Державного бюджету України у вигляді трансфертів, а також інші доходи, передбачені чинним законодавством.

Рис. 2.3 Джерела формування фінансових ресурсів (побудовано автором на основі [70])

Серед негативних факторів, які впливають на формування коштів Пенсійного фонду України та на економіку в цілому, можна відзначити такі:

- а) недостатня база платників ЄСВ, зокрема через неформальну зайнятість та ухилення від страхування;
- б) зростання навантаження на пенсійну систему в умовах демографічного старіння (збільшення кількості пенсіонерів і зниження кількості застрахованих);
- в) недосконалість адміністрування, зокрема контроль за сплатою внесків, урахуванням доходів;
- г) залежність фінансування від трансфертів з держбюджету, що створює ризики для стабільності державного пенсійного забезпечення.

З метою підвищення ефективності фінансово-бюджетного механізму Пенсійного фонду доцільно реалізувати такі заходи:

- удосконалення системи адміністрування ЄСВ та зменшення рівня тіньової зайнятості;
- запровадження регіональних інструментів пенсійного інвестування з використанням місцевих облігацій;
- цифровізація процесів обліку та контролю надходжень;
- посилення аналітичної функції ГУ ПФУ щодо прогнозування доходів і видатків;

- забезпечення стабільності державних трансфертів у середньостроковій перспективі.

Можна зробити висновок що, фінансово-бюджетний механізм забезпечення пенсійних виплат у Дніпропетровській області характеризується високим рівнем централізованої підтримки та недостатньою самодостатністю власних надходжень. Власні ресурси, що формуються переважно за рахунок єдиного соціального внеску, не покривають навіть третини загальних видатків, що свідчить про структурну диспропорцію між доходами та потребами у фінансуванні. Динаміка показників за останні роки підтверджує тенденцію до зростання ролі державних трансфертів, що, з одного боку, гарантує стабільність виплат, а з іншого – знижує фінансову автономію територіального рівня Пенсійного фонду.

Натомість ефективність фінансово-бюджетного механізму Пенсійного фонду України значною мірою залежить від здатності забезпечити оптимальний баланс між централізованими ресурсами та власними доходами, посилити контроль за сплатою внесків і підвищити результативність використання бюджетних коштів.

2.3 Оцінка ефективності забезпечення доступності, ефективності та клієнтоорієнтованості Пенсійного фонду України в регіональному розрізі

Реалізація державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення передбачає не лише стабільне фінансування системи, але й забезпечення рівного доступу громадян до якісних послуг Пенсійного фонду України у всіх регіонах держави. Підвищення клієнтоорієнтованості, прозорості та ефективності діяльності ПФУ є важливою умовою реалізації державних соціальних гарантій та довіри громадян до інститутів влади.

З метою оцінки рівня ефективності, доступності та клієнтоорієнтованості органів ПФУ у регіональному розрізі використано результати моніторингово-аналітичного дослідження [71], проведеного БФ «Право на

захист» у 2024 році, яке охопило 13 областей України, 84 територіальні управління ПФУ та понад 300 респондентів серед клієнтів і працівників Фонду.

Завдання, поставлені у межах дослідження, повністю узгоджуються з пріоритетами діяльності Пенсійного фонду України, визначеними у планах роботи Головних управлінь Фонду.

Зокрема, дослідження передбачало:

- оцінку ступеня клієнтоорієнтованості органів ПФУ під час надання адміністративних послуг відвідувачам та отримувачам послуг різних вікових груп;

- оцінку рівня задоволеності громадян під час взаємодії із сервісними центрами;

- виявлення системних проблем правозастосування, дотримання вимог законодавства та недоліків у роботі ПФУ під час надання послуг;

- розробку рекомендацій для підвищення ефективності діяльності та клієнтоорієнтованості у взаємодії з бенефіціарами.

Таким чином це безпосередньо співвідноситься з пріоритетами Головних управлінь ПФУ (рис. 2.3) [71].

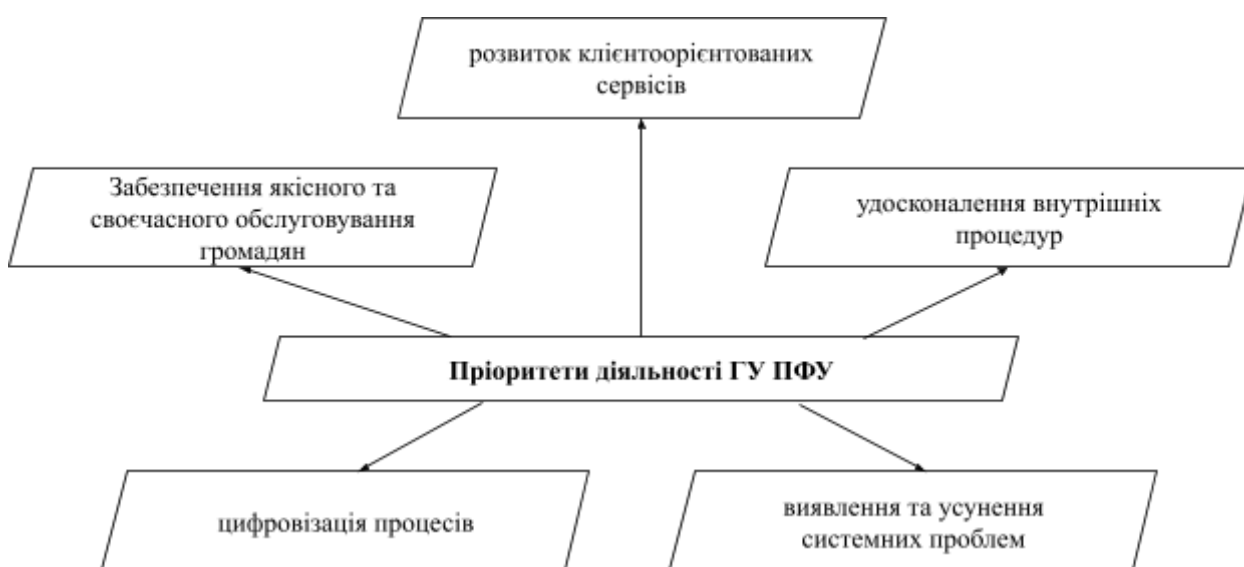

Рис. 2.3 Пріоритети діяльності Головних управлінь Пенсійного фонду України (побудовано автором на основі [71])

Реалізація державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення передбачає не лише стабільне фінансування та своєчасне нарахування пенсійних виплат, але й забезпечення рівного, зручного та безбар'єрного доступу громадян до послуг Пенсійного фонду України. Аналіз ефективності роботи ПФУ в регіональному контексті ґрунтується на даних комплексного моніторингового дослідження, проведеного БФ «Право на захист» у 2024-2025 рр., що включало методи «таємного покупця», анкетування та фокус-групові інтерв'ю.

Доступність, в усіх сенсах слова, один із головних критеріїв ефективної діяльності органів ПФУ, адже саме вона визначає можливість громадян безперешкодно отримувати адміністративні послуги. Одним із важливих компонентів доступності є транспортна зручність, зокрема можливість дістатися до сервісного центру громадським транспортом. У межах дослідження було оцінено можливість доїзду до будівлі сервісного центру без використання приватного транспорту. Хоча це питання оцінювалося у формі суб'єктивного судження, отримані результати дозволяють визначити потенційні проблемні зони у територіальному розміщенні сервісних центрів органів ПФУ (рис. 2.4).

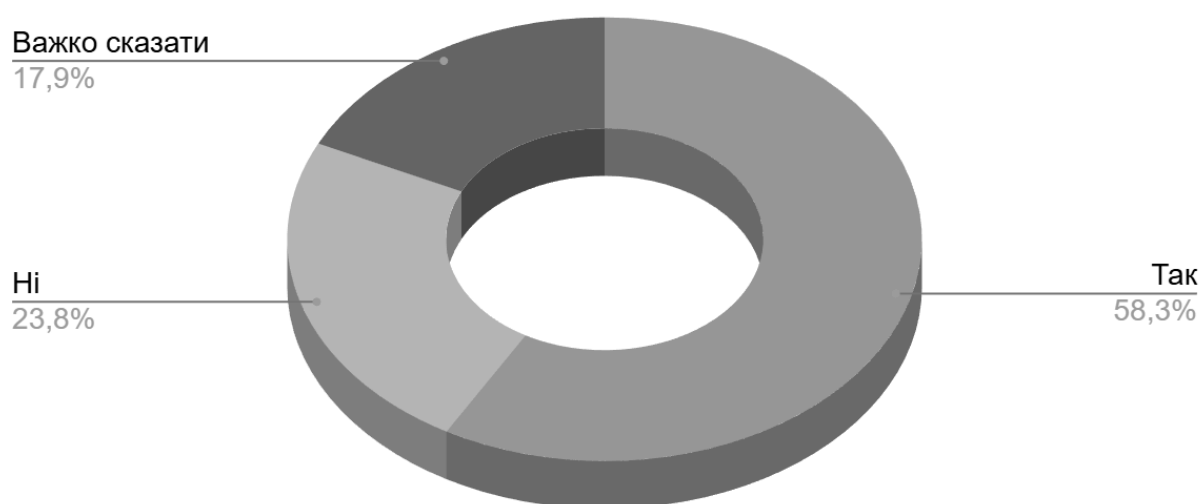

Рис. 2.4 Оцінка критерію транспортної зручності сервісних центрів ПФУ (побудовано автором на основі [71])

Так, майже чверть респондентів – 24% зазначили, що дістатися до найближчого сервісного центру громадським транспортом складно або неможливо. Такий показник може свідчити про недостатню інтегрованість частини відділень ПФУ у транспортну інфраструктуру населених пунктів. Аналіз за регіональним принципом також демонструє суттєву нерівномірність. Найвищий рівень транспортної доступності відзначено у Центральному регіоні (Вінницька та Полтавська області), де позитивні оцінки становили 93%. Натомість у Східному регіоні (Дніпропетровська, Донецька, Харківська області) ситуація є найбільш проблемною – лише 37% відвідувачів підтвердили наявність зручного транспортного сполучення.

Отримані результати підкреслюють необхідність комплексного підходу до планування мережі сервісних центрів ПФУ. Зважаючи на значні відмінності між регіонами, особливо важливо враховувати розвиток громадського транспорту, доступність зупинок та безпечність маршрутів у процесі вибору локацій для відкриття нових або модернізації наявних центрів обслуговування. В такому випадку доцільно рекомендувати ПФУ систематично враховувати транспортну інфраструктуру під час розміщення сервісних центрів, що сприятиме підвищенню рівня доступності та забезпечить більш рівні умови отримання послуг для громадян у всіх регіонах.

Слід сказати, що транспортна доступність є важливою складовою загальної доступності сервісних центрів та суттєво впливає на можливість громадян отримувати необхідні адміністративні послуги. Виявлені регіональні диспропорції засвідчують, що виключно аналіз транспортних умов не дає повного уявлення про рівень доступності, оскільки вона охоплює також якість та стан фізичної інфраструктури, обладнання приміщень, умови для маломобільних груп, а також достатність мережі сервісних центрів у різних регіонах України. Тому дослідження територіального охоплення сервісних центрів є важливим критерієм.

Доступність фізичної інфраструктури є одним із ключових показників ефективності надання адміністративних послуг системою Пенсійного фонду України. Вона визначає наскільки громадяни, включно з особами похилого віку, людьми з інвалідністю та внутрішньо переміщеними особами, можуть безперешкодно отримати пенсійні та соціальні послуги у зручний спосіб.

Станом на 01.10.2024 року в Україні функціонувало 533 стаціонарні сервісні центри ПФУ; 1 032 віддалені робочі місця, організовані на базі ЦНАПів, громадських установ, соціальних служб та інших партнерських інституцій (згідно звіту).

Загальна кількість точок доступу свідчить про структурне розширення мережі та підвищення територіального охоплення, що є важливим у векторі забезпечення рівних можливостей для всіх категорій населення. Порівняно з довоєнним періодом спостерігається збільшення кількості як стаціонарних центрів, так і віддалених робочих місць, що свідчить про адаптивність ПФУ до сучасних викликів, зокрема міграційних процесів та зміни демографічної структури населення (табл. 2.6) [69].

Таблиця 2.6

Динаміка розвитку мережі сервісних центрів ПФУ

Рік	Стаціонарні сервісні центри	Віддалені робочі місця	Загальна кількість точок доступу
2022	489	817	1306
2023	512	910	1422
2024	533	1032	1565

Вищенаведена динаміка свідчить про стале нарощування інституційної спроможності ПФУ. Зростання кількості віддалених робочих місць особливо важливе для громад, де відсутні стаціонарні офіси, а також для забезпечення доступу у віддалених та сільських територіях. Такий формат організації роботи дає змогу швидше адаптуватися до потреб населення, зменшувати черги та підвищувати географічне охоплення.

Однак не дивлячись на позитивну динаміку, результати дослідження засвідчили суттєві територіальні диспропорції у доступності інфраструктури ПФУ. Слід виділити 3 групи, в яких наявні певні проблеми в розрізі доступності [71]:

- прифронтові та деокуповані території (у Дніпропетровській, Запорізькій, Луганській, Донецькій та Харківській областях значна частина сервісних центрів працює з обмеженнями через безпекову ситуацію. Деякі відділення тимчасово переміщені або працюють у скороченому режимі, що створює додаткові труднощі для громадян. В даному контексті спостерігаються проблемні питання, такі як нестача приміщень, адаптованих під прийом великої кількості відвідувачів; необхідність організації роботи у тимчасових або переобладнаних будівлях; підвищене навантаження на персонал);

- західні області країни (у західному регіоні спостерігається проблема перевантаженості, яка пов'язана з внутрішньою міграцією населення з прифронтових регіонів. Внаслідок цього збільшився обсяг звернень щодо переведення пенсійних справ, оформлення довідок та консультацій);

- проблема доступності для маломобільних груп (значна частина відділень мають обмеження для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення, до яких належать відсутність або невідповідність пандусів, відсутність адаптованих санітарних приміщень, вузькі дверні прорізи або високі сходи).

Таким чином, формальне збільшення кількості сервісних центрів не завжди означає підвищення реальної доступності. Інфраструктурна доступність повинна оцінюватися комплексно разом з такими складовими:

- а) орієнтованість приміщень на потреби різних категорій користувачів;
- б) транспортна доступність та можливість дістатися громадським транспортом;
- в) технічне оснащення для швидкого обслуговування;
- г) наявність зручних зон очікування;
- д) організація інформаційного простору (стенди, табло, цифрові черги).

Окрім фізичної доступності, важливим аспектом є доступність інформації. Не у всіх сервісних центрах достатньо інформаційних стендів, частина стендів застаріли, не оновлювалися тривалий час, а інтерфейс електронної черги часто незрозумілий для людей старшого віку. Це знижує загальну якість обслуговування навіть у тих центрах, де інфраструктура відповідає сучасним нормам.

Ефективність надання послуг та якість управління чергою є одними з ключових умов належного функціонування системи Пенсійного фонду України. Від того, наскільки швидко та організовано громадяни можуть отримати необхідні адміністративні послуги, залежить не лише рівень задоволеності відвідувачів, але й загальна спроможність ПФУ забезпечувати ефективну реалізацію державної соціальної політики.

Нормативне підґрунтя організації процесу обслуговування громадян визначено Положенням № 13-1, відповідно до якого у залах обслуговування має бути забезпечено такі умови [69]:

- функціональний поділ простору на робочу зону та зону очікування;
- у разі наявності понад 15 робочих місць – встановлення електронної системи керування чергою.

У межах проведеного моніторингового дослідження ефективність роботи сервісних центрів органів ПФУ оцінювалася за низкою показників, які відображені нижче (рис. 2.5).

Рис. 2.5 Показники оцінювання ефективності сервісних центрів (побудовано автором на основі [69])

За результатами дослідження було сформовано узагальнену оцінку якості обслуговування, яка представлена нижче (табл. 2.7). Ці дані відображають середні показники, отримані на підставі методу “таємного покупця”.

Таблиця 2.7

Оцінка якості обслуговування сервісними центрами

Показник	Середній бал
Час очікування	3,7
Управління чергою	3,9
Організація місць очікування	4,1
Компетентність персоналу	4,3
Доступність інформації	3,5

На основі наведеної оцінки, яка представлена вище можна сказати, що середній рівень якості обслуговування перебуває на достатньому, але нерівномірному рівні. Найвищу оцінку отримала компетентність персоналу, що вказує на належний професійний рівень працівників та їхню здатність ефективно надавати консультації. Високими є також показники організації місць очікування та управління чергою, що свідчить про належне дотримання стандартів обслуговування та достатній рівень організації внутрішніх процесів. Разом з тим час очікування та особливо доступність інформації мають нижчі значення. Це вказує на те, що відвідувачі не завжди отримують повну та зрозумілу інформацію, а також можуть стикатися з певними затримками під час обслуговування, зумовленими навантаженням на персонал або технічними обмеженнями.

Оскільки рівень ефективності роботи сервісних центрів суттєво варіюється між регіонами, доцільним є подальший аналіз регіональних особливостей, який дозволяє встановити, які області демонструють найкращу якість обслуговування, а де існують системні проблеми, пов'язані з кадровими,

інфраструктурними чи безпековими чинниками. Тому на основі проведеного дослідження можна виділити певну регіональну диференціацію. Найкращі показники спостерігалися у Києві, Львівській та Полтавській областях. Висока ефективність пов'язана з розвинутою цифровою інфраструктурою, більшою кількістю автоматизованих сервісів та достатнім кадровим забезпеченням. Середній рівень зафіксовано у Дніпропетровській та Одеській областях, де навантаження на працівників значно вище через велику кількість відвідувачів. Найнижчі показники отримали деокуповані та прифронтові регіони, де робота часто ведеться в тимчасових приміщеннях, за обмежених ресурсів та в умовах високого навантаження або часткових перебоїв у роботі.

Оцінка ефективності обслуговування та рівня клієнтоорієнтованості є невід'ємною частиною комплексного дослідження якості роботи сервісних центрів Пенсійного фонду України. Аналіз доступності адміністративних послуг, дотримання вимог законодавства, а також задоволеності громадян дозволяє визначити, наскільки органи ПФУ адаптовані до потреб різних соціальних груп і які аспекти їх діяльності потребують удосконалення.

З огляду на поставлені завдання в межах дослідження БФ «Право на захист» [71], одним із ключових інструментів збору інформації було анкетування, яке дозволило отримати як кількісні, так і якісні дані щодо взаємодії громадян із сервісними центрами ПФУ. Застосування цього методу обумовлено його здатністю охопити значну кількість респондентів, забезпечити високий рівень репрезентативності та відобразити суб'єктивну оцінку клієнтів щодо різних аспектів обслуговування. Усього опитано понад 3000 респондентів у 13 областях України, що дає змогу відобразити регіональні особливості сприйняття якості послуг, рівня інформованості та комфортності взаємодії з органами ПФУ.

За результатами опитування було сформовано узагальнену оцінку рівня задоволеності клієнтів за низкою ключових критеріїв (табл. 2.8) [71]. Отримані результати дозволяють комплексно оцінити сильні та слабкі сторони діяльності сервісних центрів ПФУ.

Рівень задоволеності отримувачів послуг

Критерій	Задоволені	Частково задоволені	Не задоволені
Чіткість наданих консультацій	68%	22%	10%
Швидкість отримання послуги	61%	27%	12%
Зрозумілість інформації на стендах	54%	30%	16%
Робота електронних сервісів ПФУ	72%	18%	10%
Ввічливість та етика персоналу	83%	13%	4%

Важливим чинником підвищення доступності та клієнтоорієнтованості Пенсійного фонду України є розвиток цифрових сервісів та дистанційних форм обслуговування. У контексті воєнного стану, внутрішньої міграції населення та зростання навантаження на сервісні центри цифровізація стала ключовим інструментом забезпечення безперервності надання пенсійних та соціальних послуг. Пенсійним фондом України запроваджено низку електронних сервісів, зокрема веб портал електронних послуг ПФУ, електронний кабінет застрахованої особи, можливість подання заяв на призначення та перерахунок пенсій в онлайн-режимі, доступ до електронної пенсійної справи, а також використання сервісу “Дія.Підпис”. За даними Пенсійного фонду України, у 2024 році понад 55% заяв на надання окремих адміністративних послуг було подано дистанційно [72]. Разом з тим результати соціологічних досліджень свідчать, що рівень користування електронними сервісами суттєво відрізняється залежно від вікових груп та регіону проживання. Найактивнішими користувачами цифрових сервісів є громадяни працездатного віку та мешканці великих міст, тоді як серед осіб старшого віку зберігається високий рівень потреби у традиційному офлайн-обслуговуванні. Це зумовлює необхідність поєднання цифрових та класичних форм надання послуг.

На основі наведеної таблиці можна зробити висновок, що найвищі показники задоволеності припадають на ввічливість та етику персоналу (83%), що свідчить про високий рівень професійної підготовки та комунікативної культури працівників ПФУ. Це є ключовим чинником формування позитивного іміджу сервісних центрів та підвищення довіри громадян до органів державної влади. Позитивно оцінюється й робота електронних сервісів (72%), що підтверджує ефективність курсу на цифровізацію. Проте 10% негативних оцінок вказують на необхідність удосконалення інтерфейсів, надання роз'яснювальних матеріалів, розширення можливостей технічної підтримки користувачів літнього віку. Найнижчу частку задоволених (54%) демонструє критерій зрозумілості інформації на стендах. Швидкість надання послуг отримала середній рівень задоволеності (61%). Основними причинами невдоволення респонденти назвали такі:

- довгі черги у пікові години;
- тривалі строки розгляду заяв, особливо у періоди масового подання документів;
- високе навантаження на працівників у великих міських центрах.

Проведений аналіз ефективності забезпечення доступності, результативності та клієнтоорієнтованості сервісних центрів Пенсійного фонду України в регіональному розрізі дозволив сформулювати цілісне уявлення про поточний стан функціонування системи та її здатність відповідати потребам громадян в умовах воєнного і післявоєнного періоду. Система ПФУ демонструє відчутний прогрес у напрямі підвищення доступності та клієнтоорієнтованості, проте потребує подальшого вдосконалення з урахуванням регіональних особливостей, інфраструктурних викликів та зростаючого навантаження на сервісні центри. Виявлені проблеми свідчать про необхідність оптимізації організації прийому громадян, зокрема шляхом удосконалення системи попереднього запису, перерозподілу потоків відвідувачів та активнішого залучення дистанційних каналів обслуговування.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз фінансово-бюджетного механізму, організаційної діяльності та рівня клієнтоорієнтованості Головного управління Пенсійного фонду України у Дніпропетровській області показав комплексність та системність підходів до забезпечення стабільних пенсійних виплат і соціальних гарантій громадянам. Дослідження джерел формування та напрямів використання коштів засвідчило, що структура доходів Фонду є достатньо збалансованою, а основним джерелом залишаються кошти державного бюджету, що спрямовуються на покриття дефіциту та фінансування встановлених законом соціальних програм. Протягом досліджуваного періоду простежується тенденція до підвищення обсягів видатків, зумовлена індексацією пенсій, зростанням навантаження на систему та розширенням програм соціальної підтримки. Водночас управління демонструє здатність забезпечувати ритмічність фінансування й дотримання бюджетної дисципліни.

Оцінка організаційно-управлінської діяльності ГУ ПФУ в області показала посилення цифровізації адміністративних процесів, що позитивно впливає на швидкість і прозорість надання послуг. Зростає роль електронних сервісів, що дозволяє розширити доступність пенсійних послуг незалежно від місця проживання громадян. Результати аналізу рівня клієнтоорієнтованості засвідчили стабільно високий рівень задоволеності отримувачів послуг, що підтверджується даними соціологічних опитувань.

Узагальнення результатів проведеного аналізу свідчить, що діяльність Головного управління Пенсійного фонду України у Дніпропетровській області характеризується достатнім рівнем фінансової стійкості, організаційної адаптивності та орієнтації на потреби громадян в умовах зростаючих соціально-економічних викликів, зокрема спричинених воєнними діями. Виявлені тенденції підтверджують доцільність подальшого розвитку цифрових сервісів, удосконалення механізмів управління бюджетними ресурсами та підвищення якості взаємодії з отримувачами пенсійних послуг.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ ВИКОРИСТАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ У СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1 Пенсійна система майбутнього: глобальні тренди та роль цифрових активів

Глобальна трансформація фінансових ринків, цифровізація економіки та зростання демографічного навантаження зумовлюють необхідність модернізації пенсійних систем. Зміни у структурі зайнятості, збільшення тривалості життя та зниження дохідності традиційних фінансових інструментів призводять до зростання інтересу до інноваційних активів, включно з цифровими. У цьому контексті криптовалюти та пов'язані з ними фінансові продукти починають розглядатися як потенційний елемент довгострокових інвестиційних стратегій, зокрема у сфері пенсійного забезпечення [79].

Переважаюча більшість міжнародних організацій, включно з OECD та IMF, відзначають необхідність адаптації пенсійних систем до умов цифрової економіки. У звіті OECD 2024 р. наголошується, що держави мають впроваджувати більш гнучкі інвестиційні механізми, залучаючи нові джерела дохідності та підвищуючи диверсифікацію портфелів [80]. Аналогічно, IMF у 2025 році підкреслив, що сучасні пенсійні фонди повинні адаптуватися до зростання ролі технологій та інноваційних фінансових активів [81].

У сучасних умовах пенсійні системи різних країн світу перебувають під значним тиском зовнішніх та внутрішніх чинників, що стимулює необхідність їх глибокої модернізації. Одним із ключових викликів є демографічне старіння населення, яке охоплює як розвинені держави, так і країни, що розвиваються. Зростання тривалості життя, зниження народжуваності та скорочення частки економічно активного населення формують дисбаланс між кількістю платників

страхових внесків та отримувачів пенсій. Це підвищує навантаження на солідарний рівень та знижує його фінансову життєздатність у довгостроковій перспективі.

Другим глобальним чинником є вичерпання потенціалу традиційних солідарних моделей, які були ефективними в умовах стабільної демографічної структури, але в сучасних реаліях не забезпечують фінансової стійкості. Значна частина країн ЄС уже зіткнулася з необхідністю підвищення пенсійного віку, збільшення страхових внесків або скорочення державних зобов'язань, що свідчить про системні обмеження класичних механізмів перерозподілу.

Крім цього, державні фінанси зазнають зростаючого тиску через збільшення частки соціальних видатків у бюджетах. Підтримка пенсійних систем у поточному форматі потребує значних ресурсів, що створює ризики бюджетного дефіциту та скорочує можливості для інвестицій у розвиток економіки. У більшості країн світу зростає усвідомлення того, що довгострокова стійкість пенсійних систем залежить від диверсифікації джерел фінансування, включно з розвитком накопичувальних та приватних схем.

На тлі зазначених тенденцій формується новий етап еволюції пенсійних систем – перехід до цифрової моделі функціонування, у межах якої цифрові технології та фінансові інновації стають ключовим фактором трансформації. Як підкреслюють науковці та експерти фінансових ринків, інноваційні фінансові технології здатні підвищити ефективність системи через автоматизацію процесів, розвиток електронних платформ, адаптацію даних у режимі реального часу та розширення можливостей для інвестування [82].

У цифровій економіці особливу роль починають відігравати нові класи активів, серед яких провідне місце займають криптовалюти, токенизовані активи та цифрові фонди. Ці інструменти створюють додаткові можливості для довгострокового інвестування та підвищення диверсифікації, що є критичним для пенсійних фондів у період ринкової турбулентності. Саме тому одним із найбільш динамічних та перспективних напрямів сучасних реформ є інституціоналізація цифрових активів, що передбачає їхнє нормативне

визнання, розвиток регульованої інфраструктури та інтеграцію до інвестиційних портфелів.

Важливою теоретичною передумовою включення криптоактивів до пенсійних портфелів є сучасна концепція портфельної диверсифікації. Згідно з теорією Марковіца, оптимальний інвестиційний портфель формується з активів, які мають низьку або негативну кореляцію між собою. Емпіричні дослідження останніх років підтверджують, що криптовалюти, зокрема Bitcoin та Ethereum, демонструють обмежену кореляцію з традиційними класами активів — акціями, облігаціями та нерухомістю, особливо у довгостроковому періоді [83]. Для пенсійних фондів це створює можливість підвищення ефективності портфеля без істотного збільшення загального ризику за умови мінімальної частки цифрових активів (1–5%). Саме такий підхід дедалі частіше використовується інституційними інвесторами у США та країнах ЄС, де криптоактиви розглядаються не як спекулятивний інструмент, а як елемент альтернативних інвестицій [83].

До 2021 року криптовалюти розглядалися переважно як спекулятивний актив, проте подальші зміни фінансового регулювання, поява ліцензованих бірж та розвиток технологій зберігання активів суттєво змінили підхід до них на ринку [80].

Поступове формування нормативного поля дало змогу створити низку інструментів, придатних для використання пенсійними фондами. Серед них ключову роль відіграли такі:

- біржові інвестиційні фонди (далі ETF) на базі Bitcoin та Ethereum, що забезпечують доступ до крипторинку без прямого володіння активами;
- криптовалютні трасти, які функціонують у межах суворих стандартів розкриття інформації;
- регульовані кастодіальні сервіси, що гарантують захист цифрових активів на рівні, прийнятному для великих інституцій;
- міжнародні стандарти зберігання активів, включно з вимогами до холодного зберігання, мультипідпису та страхування ризиків.

Поява та розвиток цих інструментів забезпечили перший етап інтеграції криптоактивів у глобальну систему інституційних інвестицій. Найбільший вплив на цей процес справили саме ETF, які стали головним містком між високоризиковим криптовалютним сектором та ринком регульованих фінансових продуктів. ETF це відображення надійності високоризикованих активів. В даному контексті слід навести результати від впровадження ETF для пенсійних фондів:

- а) зменшення операційних ризиків, пов'язаних зі зберіганням приватних ключів;
- б) отримання доступу до криптовалют через надійних провайдерів;
- в) здійснення інвестицій відповідно до існуючих внутрішніх політик та вимог регуляторів;
- г) мінімізація ризиків шахрайства, технічних збоїв та втрати активів.

Таким чином, ETF стали першою формою участі пенсійних фондів у криптовалютному ринку. Інституційні інвестори розглядають ETF як оптимальний компроміс між бажанням отримати доступ до ринку цифрових активів та необхідністю зберегти високий рівень безпеки й прозорості.

Слід наголосити, що після серії рішень Комісії з цінних паперів США (SEC) у 2023–2024 роках, коли було схвалено перші спотові Bitcoin ETF, відбулося різке збільшення зацікавленості з боку великих інституцій. За даними [84], саме цей регуляторний прорив став лакмусовим папірцем для початку широкого обговорення можливості включення криптоактивів до портфелів пенсійних фондів у США, Канаді, Великій Британії, Австралії та країнах ЄС. Таким чином, інституціоналізація криптовалют створила підґрунтя для їх поступового впровадження у сферу пенсійних інвестицій. Поява безпечних та регульованих фінансових інструментів зробила можливим доступ до цифрових активів для суб'єктів зі значними вимогами до стабільності, прозорості та надійності. Ці тенденції формують основу для подальшої інтеграції криптовалют у міжнародну пенсійну політику. В контексті міжнародного досвіду слід сказати, що країни використовують різні моделі залучення

криптовалют залежно від рівня розвитку їхнього фінансового ринку, нормативної бази, інституційної спроможності та ставлення державних регуляторів до ризиків цифрових активів. Порівняльний аналіз підходів США, Великої Британії, Японії, Німеччини та Південної Кореї – країн, які вже здійснили конкретні кроки до включення криптовалют у пенсійні системи або активно їх досліджують, дозволить наочно продемонструвати заходи проведені в даному контексті (табл. 3.1) [85].

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз країн, що здійснили практичні кроки до впровадження криптовалют у пенсійні системи

Країна	Форма участі	Тип криптоінструменту	Регуляторний статус	Особливості підходу
США	Прямі інвестиції державних та корпоративних пенсійних фондів	Спотові Bitcoin ETF (iShares Bitcoin Trust)	Дозволено SEC, повне регулювання ETF	Виключно ETF, без прямого володіння криптовалютами
Велика Британія	Добровільні корпоративні пенсійні схеми	Пряме інвестування у Bitcoin	Дозволено у рамках приватних схем за наявності due diligence	Перший прецедент прямого BTC у портфелі (до 3%)
Японія	Дослідницький підхід без фактичних інвестицій	Потенційний розгляд криптоактивів	GPIF вивчає можливість включення	Фокус диверсифікація та поведінка активу
Німеччина	Інвестиції спеціалізованих фондів	Цифрові активи через фонди та трасти	Дозволено обмежену частку криптоактивів	Інтеграція у спеціальні інституційні фонди
Південна Корея	Інвестиція у криптобіржі та тест блокчейну	Придбання акцій Coinbase	Часткове регулювання, заборона прямого BTC	Інвестиція в інфраструктуру замість криптовалюти

В контексті використання міжнародного досвіду слід більш детально розглянути заходи кожної країни.

США стали першою країною, де криптовалюти були повноцінно інтегровані в діяльність пенсійних фондів завдяки появі спотових Bitcoin ETF. У 2024–2025 роках низка державних фондів здійснила інвестиції у Bitcoin через регульовані біржові фонди. Найбільш резонансним став крок Пенсійного фонду штату Вісконсин, який придбав активи iShares Bitcoin Trust на суму понад 99 млн доларів США [82]. Підхід США базується на таких принципах:

- інвестування виключно через ETF, а не через пряме володіння криптовалютою;
- повна відповідність вимогам SEC щодо розкриття інформації, зберігання активів та контролю ризиків;
- обмеження частки криптоактивів у структурі портфеля для зменшення волатильності;
- високий рівень технологічної та фінансової інфраструктури.

Саме інституційна модель США стала зразком для інших країн, які прагнуть забезпечити безпечний доступ пенсійних фондів до цифрових активів.

Велика Британія стала першою європейською країною, де корпорація Cartwright запустила пенсійну програму, що дозволяє роботодавцям та працівникам здійснювати внески безпосередньо у Bitcoin. Унікальність британського підходу полягає в тому, що це – перший прецедент прямого володіння криптовалютою у пенсійному портфелі, а не через похідні або ETF.

Японський Government Pension Investment Fund (GPIF) – найбільший пенсійний фонд світу – не здійснює прямих інвестицій у криптовалюти, однак офіційно заявив про початок аналізу можливості інтеграції цифрових активів у портфель альтернативних інвестицій [82]. Таким чином Японія демонструє найконсервативніший підхід серед розвинених країн, проте є показовим прикладом комплексного аналізу цифрових активів на державному рівні.

Німеччина належить до країн, де регуляторний підхід до криптовалют є одним із найбільш структурованих серед європейських держав. Федеральний

регулятор BaFin дозволяє спеціалізованим інвестиційним фондам (Spezialfonds), які обслуговують пенсійні інституції, інвестувати частину активів у цифрові інвестиційні продукти. Німеччина демонструє модель, де цифрові активи розглядаються як частина інфраструктури довгострокових інституційних інвестицій.

Національна пенсійна служба Південної Кореї (NPS) не інвестує напряму у Bitcoin через нормативні обмеження, проте здійснює стратегічні інвестиції у криптоінфраструктуру, зокрема в публічні компанії, пов'язані з криптовалютами. Зокрема, NPS інвестував у акції біржі Coinbase, вбачаючи у цьому перспективу розвитку цифрової економіки [86]. Південнокорейська модель демонструє альтернативний шлях – інвестиції у інфраструктурні компоненти крипторинку, що забезпечує вигоди без безпосередньої експозиції до волатильності криптовалют.

Порівняльний аналіз свідчить, що міжнародний досвід використання криптовалют у пенсійних фондах має різні напрямлення (рис 3.1)

Рис. 3.1 Напрями використання криптовалют у різних країнах (побудовано автором на основі [86])

Усі ці моделі підтверджують, що криптовалюти можуть відігравати роль у пенсійних системах за умов наявності регуляторної основи, контрольованих інструментів та належної інституційної готовності.

Інтеграція криптоактивів у структуру пенсійних інвестицій розглядається науковцями та практиками як перспективний напрям модернізації пенсійних систем, проте одночасно – як складне завдання з точки зору управління ризиками. Аналіз світового досвіду та емпіричних досліджень свідчить, що криптовалюти здатні виконувати важливу роль у довгострокових портфелях, однак лише за умов дотримання принципів консервативного інвестування та застосування регульованих фінансових інструментів [84].

Аналіз глобальних тенденцій, інституціоналізації цифрових активів та міжнародного досвіду інтеграції криптовалют у пенсійні системи свідчить про те, що цифровізація фінансових ринків суттєво трансформує підходи до інвестування пенсійних коштів. Сучасні пенсійні моделі перебувають на етапі глибоких структурних змін, що зумовлено демографічними викликами, зниженням ефективності солідарних механізмів, обмеженою дохідністю традиційних інструментів та необхідністю посилення довгострокової фінансової стійкості. У такому контексті цифрові активи поступово формують нову нішу інструментів, які здатні підвищити ефективність та диверсифікацію інвестиційних портфелів (див. Додаток Б).

Проведене дослідження показало, що криптовалюти не є заміною традиційним активам, однак можуть забезпечувати додаткові переваги на етапі довгострокового накопичення за умов обмеженого й контрольованого використання. Зокрема, вони здатні підвищити дохідність портфеля та зменшити його кореляцію з ринками акцій і облігацій, що особливо важливо в умовах глобальної економічної нестабільності. Поява регульованих фінансових продуктів – таких як спотові ETF на базі Bitcoin та Ethereum – стала ключовим чинником, який відкрив доступ до крипторинку для інституційних інвесторів та сприяв формуванню безпечної інфраструктури для пенсійних фондів.

Міжнародний досвід США, Великої Британії, Німеччини, Японії та Південної Кореї демонструє, що існують різні стратегічні моделі використання цифрових активів. Вони охоплюють як пряме володіння криптовалютою (британський кейс), так і інвестиції у регульовані ETF (США), дослідження потенційних можливостей (Японія), нормативне відкриття спеціалізованим фондам (Німеччина) або інвестування в інфраструктуру ринку (Південна Корея). Незважаючи на відмінності, усі країни дотримуються головного принципу – інвестиції повинні здійснюватися виключно через прозорі, регульовані та безпечні механізми, що мінімізують технологічні та ринкові ризики [85].

Окремої уваги потребує роль публічного управління у формуванні умов для використання криптовалют у пенсійних системах. На відміну від приватних інвесторів, пенсійні фонди перебувають у сфері підвищеної відповідальності, що вимагає від держави активної регуляторної позиції. Як зазначає OECD, ключовими функціями органів публічної влади у цьому процесі є розробка нормативних обмежень, встановлення вимог до прозорості, захист прав учасників пенсійних програм та забезпечення фінансової стабільності [86]. У регіональному вимірі це означає необхідність підвищення інституційної спроможності органів, відповідальних за адміністрування пенсійних систем, розвиток фінансової грамотності населення та адаптацію управлінських процесів до цифрових форматів. Впровадження цифрових активів без належної управлінської інфраструктури може створити більше ризиків, ніж переваг, що особливо актуально для країн з перехідною економікою [87]. Таким чином, криптовалюти у пенсійному забезпеченні слід розглядати не лише як фінансовий інструмент, а як елемент комплексної трансформації системи публічного управління, що потребує узгоджених дій на національному та регіональному рівнях.

Майбутня стійкість пенсійних систем значною мірою залежатиме від рівня їх цифрової адаптивності, здатності включати нові типи активів та використовувати інноваційні технології управління. Поступова

інституціоналізація цифрових активів стає глобальним трендом, який уже впливає на формування інвестиційних стратегій пенсійних фондів у розвинених країнах. Для країн, які перебувають на етапі реформування пенсійних систем, зокрема України, надзвичайно важливо враховувати цей досвід та впроваджувати модернізаційні підходи, орієнтовані на безпеку, регульованість та довгострокову ефективність.

3.2 Криптовалюта як інноваційний фінансовий інструмент у пенсійному забезпеченні

Сучасні трансформації світової фінансової системи демонструють швидке поширення цифрових технологій, що відкриває якісно нові можливості для розвитку пенсійного забезпечення. Одним із ключових інноваційних інструментів, що привертають увагу міжнародних інституційних інвесторів, є криптовалюти та цифрові активи, які здатні доповнювати традиційні фінансові інструменти та формувати нові моделі накопичення, інвестування та обліку пенсійних ресурсів.

В умовах цифрової трансформації світових фінансових ринків криптовалюти поступово переходять із категорії високоризикових спекулятивних активів у сегмент інноваційних фінансових інструментів, які можуть бути використані для довгострокового інвестування. За визначенням, наведеним у статті Олійника та Денкової [83], криптовалюти становлять «новий вимір міжнародних фінансових ринків», що змінює характер руху капіталу, структуру портфелів та логіку функціонування глобальної інвестиційної системи. Це означає, що цифрові активи перестають бути маргінальним явищем і вже впливають на рішення інституційних інвесторів, включно з пенсійними фондами, страхуванням та суверенними фондами добробуту. Ключовою причиною інституційного інтересу є поява регульованих інструментів, зокрема біржових фондів на базі Bitcoin – які дозволили включати криптоактиви до

інвестиційних стратегій без володіння приватними ключами та без взаємодії з неліцензованими платформами.

Згідно з даними міжнародних досліджень, криптовалюти вже розглядаються як альтернативний клас активів, який має такі ознаки [88]:

- високої потенційної доходності;
- незалежності від традиційної монетарної політики;
- низької кореляції з більшістю класичних інструментів;
- технологічної інноваційності, що знижує трансакційні витрати.

Такі характеристики роблять цифрові активи привабливими для довгострокових інституційних інвесторів, які шукають нові джерела зростання в умовах стагнації ринків облігацій та зростання геополітичних ризиків.

Криптовалюти створюють можливості для інтеграції до портфельних стратегій із високим рівнем диверсифікації, оскільки поведінка їхньої ціни часто визначається іншими факторами, ніж поведінка цін традиційних активів. Слід сказати, що виникнення корпоративних і державних криптоінструментів (наприклад, стейблкоїнів) розширює можливості використання цифрових активів у фінансовому обігу на регіональному та міжнародному рівнях. Сучасні емпіричні дослідження підтверджують, що криптовалюти можуть знижувати загальний ризик інвестиційного портфеля у довгостроковому періоді за умови обмеженої частки їхнього включення. Наприклад, аналіз даних за період 2015–2024 років показав, що додавання BTC чи ETH у портфель із акцій та облігацій у частці 1–5% зменшує стандартне відхилення портфеля та підвищує ризово-скореговану доходність (Sharpe Ratio) у порівнянні з традиційними комбінаціями активів [89]. Це пояснюється здатністю криптоактивів демонструвати низьку кореляцію з фондовим ринком, особливо у фазах низхідних трендів, що дозволяє зменшити системний ризик широкого інвестиційного портфеля. Саме така характеристика робить криптовалюти потенційно привабливими для пенсійних фондів, які мають на меті довгострокову стабільність за мінімального ризику втрат.

Інтеграція криптовалют у пенсійні системи пов'язана із загальносвітовими тенденціями:

- а) зниженням реальної доходності традиційних інструментів, що створює дефіцит інвестиційного ресурсу;
- б) пошуком нових активів із високим потенціалом росту для забезпечення довгострокових зобов'язань фондів;
- в) цифровізацією фінансових потоків, яка робить використання блокчейну не лише доцільним, але й економічно ефективним.

Головним елементом зміни ставлення до криптовалют стало те, що вони [90]:

- отримали офіційний інституційний статус через схвалення ETF у США та ЄС;
- були включені до ряду стратегій інституційних інвесторів;
- стали доступними у формі регульованих, безпечних продуктів, придатних для довгострокового зберігання та інвестування.

Таким чином, цифрові активи увійшли до фінансової системи не як заміна традиційних інструментів, а як комплементарний елемент, який може підсилити стійкість портфелів.

Слід виділити функції криптоактивів, які є відповідними саме для пенсійного забезпечення:

- функція збереження вартості у довгостроковому періоді (Bitcoin розглядається як актив, що обмежений емісійно, а тому може відігравати роль довгострокового «цифрового золота». Це важливо для системи накопичувальних пенсій);
- інвестиційна функція (у довгострокових моделях криптовалюти можуть виконувати роль активів росту, здатних підвищувати загальну ефективність портфелів);
- функція технологічної модернізації (застосування блокчейну в пенсійних системах забезпечує: автоматизацію обліку, прозорість накопичень, контроль руху активів, зниження операційних витрат);

- функція посилення фінансової інклюзивності (для регіональних пенсійних моделей криптовалюти можуть стати інструментом: підключення населення до цифрових накопичень; зниження бар'єрів входу в інвестиційні програми; полегшення перерахувань у регіонах із недостатньою банківською інфраструктурою).

Стосовно взаємодії криптовалют із регіональними пенсійними моделями, то у регіональних пенсійних системах України та ЄС інтеграція криптовалют може відбуватися у трьох напрямках (рис. 3.2).

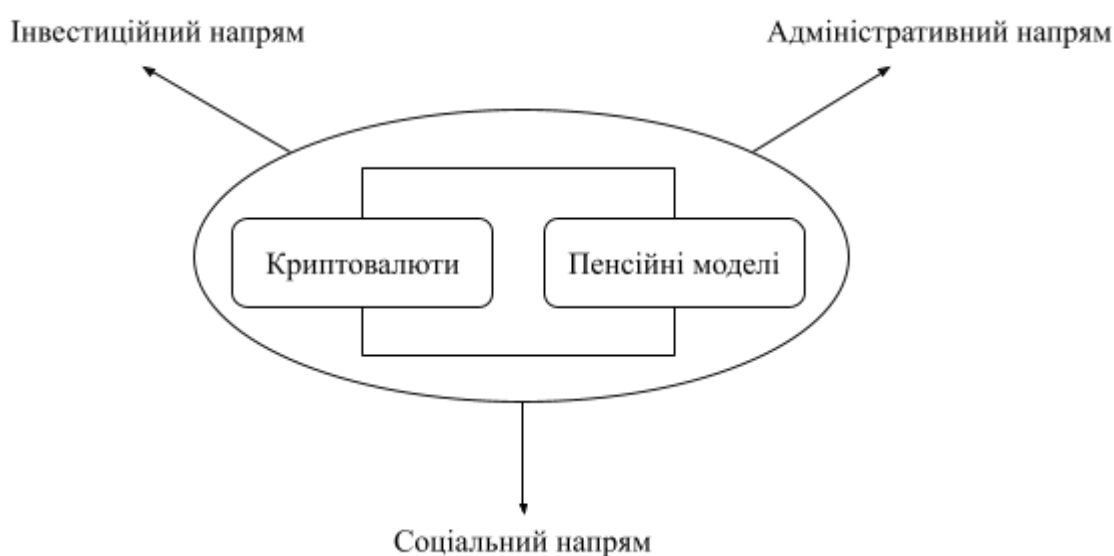

Рис. 3.2 Напрями взаємодії криптовалют з регіональними пенсійними моделями (побудовано автором на основі [90])

Інвестиційний напрям стосується використання цифрових активів у портфелях пенсійних фондів через ETF чи трасти. Адміністративний напрям це застосування блокчейну для обліку та контролю накопичень. Соціальний напрям це підвищення доступності пенсійних програм для самозайнятих, мігрантів та молоді.

Таким чином, криптовалюта виступає не лише новим фінансовим інструментом, але й комплексним елементом цифрової трансформації пенсійної системи. Її роль полягає у поєднанні інвестиційних можливостей, технологічних інновацій та підвищення прозорості. Саме тому у багатьох

країнах світу криптоактиви розглядаються як перспективний компонент довгострокових накопичувальних моделей, здатний забезпечити адаптацію пенсійних систем до нових економічних умов.

Слід виокремити переваги та ризики інвестування в криптовалюти для українських реалій (табл 3.2) [2].

Таблиця 3.2

Переваги та ризики інвестування в криптовалюти

Переваги	Ризики
Диверсифікація портфеля (інвестування в криптовалюти може забезпечити додаткову диверсифікацію інвестиційного портфеля пенсійного фонду)	Висока волатильність (ціни на криптовалюти можуть зазнавати значних коливань, що створює ризики для стабільності пенсійних накопичень)
Потенціал високої дохідності (криптовалюти мають потенціал для значного зростання вартості, що може позитивно вплинути на дохідність пенсійних накопичень)	Відсутність регулювання (недостатнє законодавче регулювання криптовалют в Україні ускладнює їх включення до інвестиційного портфеля пенсійних фондів)
	Безпека та зберігання (зберігання криптовалют потребує спеціалізованих рішень для забезпечення безпеки активів)

Європейський Союз, у контексті регулювання цифрових активів, запровадив MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation) – комплексне регулювання криптоактивів, яке визначає стандарти прозорості, захисту прав інвесторів, вимоги до капіталу постачальників послуг з обігу криптоактивів та процедури звітності [91]. У межах MiCA пенсійні фонди можуть здійснювати операції з певними видами криптоактивів лише за умови відповідності суворим критеріям ризик-менеджменту, звітності та зовнішнього аудиту. Такий регуляторний підхід дозволяє поєднувати інновації та інституційну безпеку, знижує операційні та правові ризики та створює передумови для довгострокового включення цифрових активів у портфелі пенсійних фондів ЄС.

Українські законодавці можуть використати ці підходи як орієнтир при формуванні національних стандартів.

Аналіз переваг та ризиків свідчить, що криптовалюти можуть бути корисним інструментом у структурі пенсійних інвестицій лише за умови обмеженого та контрольованого застосування. У міжнародній практиці оптимальним вважається включення 1–5% цифрових активів у портфель, переважно у формі ETF або інших регульованих інструментів, що дозволяє досягти таких результатів:

- знизити загальний ризик портфеля;
- підвищити його дохідність;
- уникнути технологічних та операційних загроз, характерних для прямого володіння криптовалютами.

Таким чином, використання криптоактивів у пенсійних портфелях є перспективним напрямом, який потребує виваженого підходу, розвиненої нормативної бази та високого рівня інституційної готовності.

Разом із перевагами цифрові активи характеризуються низкою суттєвих ризиків, серед яких: висока волатильність криптовалютного ринку, регуляторна невизначеність, потенційні загрози кібербезпеки, низька фінансова грамотність населення та складність інтеграції цифрових активів у традиційні інвестиційні стратегії. Ці фактори обумовлюють необхідність обережного та поетапного підходу до їх впровадження в пенсійну систему.

Водночас інтеграція криптовалют у пенсійну систему, особливо в накопичувальний рівень, створює комплекс нових викликів для органів державної та регіональної влади. Ці виклики стосуються правового регулювання, інституційної спроможності, організації нагляду, цифрової інфраструктури та підготовки учасників пенсійної системи до роботи з новим класом активів. З огляду на досвід інших країн та аналітичні дослідження, формування ефективної політики у сфері цифрових активів потребує системного підходу, який поєднує низку інструментів [92]:

- правових;

- економічних;
- технічних;
- освітніх.

Більш детально слід розглянути кожен блок.

Одним із ключових бар'єрів є відсутність чітко визначеного правового статусу криптовалют у національному та регіональному законодавстві. Пенсійні фонди можуть інвестувати лише в дозволені активи, проте криптовалюти не мають уніфікованої класифікації. Криптовалюту у різних країнах називають цифровими активами, товаром, інвестиційним інструментом, цінними паперами, елементами фінансових технологій. Однак правова невизначеність унеможливорює формування стандартів щодо вимог до зберігання активів, аудиту та звітності, захисту накопичень учасників пенсійних фондів [95].

Стосовно інституційної складової, яка є важливою, то органи Пенсійного фонду, НКЦПФР, Національний банк України та регіональні структури соціального захисту наразі інституційно не підкріплені. Вони не мають усталених інструментів для контролю операцій із цифровими активами; нормативних процедур щодо їх інвестування; спеціально підготовлених кадрів. Тому можна сказати, що без розвитку інституцій пенсійна система не зможе безпечно використовувати інноваційні інструменти [93].

В розрізі технічної частини, то криптоінфраструктура має високі вимоги до безпеки. В даному контексті слід виділити важливі аспекти для регіональної пенсійної політики:

- а) впровадження підвищених стандартів кіберзахисту;
- б) сертифікація та ліцензування провайдерів цифрових активів;
- в) використання лише перевірених кастодіальних сервісів;
- г) поступове впровадження блокчейну для адміністрування пенсійних даних.

У міжнародній практиці інтеграція цифрових активів завжди супроводжується розвитком цифрової інфраструктури та розширенням вимог до кіберконтролю.

В контексті економічної складової, то органами публічного управління має здійснюватися оцінка впливу криптовалют на низку факторів [94]:

- довгострокову стабільність пенсійних фондів;
- стійкість регіональних фінансових систем;
- можливий відтік капіталу;
- стан валютного ринку;
- цінову стабільність.

В контексті освітніх заходів слід сказати, що низький рівень фінансової грамотності населення та відсутність підготовлених фахівців створює ризики неправильного використання цифрових інструментів, недовіри та помилкових інвестиційних рішень. Тому можна запропонувати розроблення стандартизованих програм навчання для працівників фондів.

На основі вищезазначеного слід сформулювати поетапний комплекс пропозицій, які сприятимуть інтеграції криптоактивів у пенсійну систему (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Комплекс пропозицій для інтеграції криптоактивів у пенсійну систему

Етап	Пропозиція	Заходи
1	2	3
1	Розробка спеціального правового режиму для цифрових активів у пенсійних фондах	визначення статусу криптовалют у структурі активів
		чіткі вимоги до інвестування через ETF або криптотрасти
		регулювання діяльності кастодіальних компаній
		встановлення максимальної допустимої частки криптоактивів (1–5%)
2	Створення регіональних центрів цифрової компетентності	для навчання спеціалістів ПФУ
		приватних пенсійних фондів
		представників ОМС
		працівників соціальної сфери

1	2	3
3	Забезпечення кіберзахисту і сертифікації цифрових провайдерів	аудит безпеки перевірка резервів бірж вимоги до холодного зберігання страхування цифрових активів
4	Запровадження пілотних регіональних проєктів	використання блокчейну для обліку внесків тестування інвестицій у криптовалютні ETF токенизація частини активів (державних облігацій) для накопичувальних рахунків
5	Забезпечення прозорості та довіри населення	відкриті реєстри операцій на блокчейні регулярні звіти про стан цифрових активів консультаційні служби на рівні громад

Можна зробити висновок, що інтеграція криптовалют у пенсійну систему формує широке поле викликів, що стосуються правового регулювання, інституційної готовності, кібербезпеки, інвестиційного контролю та фінансової грамотності населення. Однак ці виклики можуть бути успішно подолані за умов комплексної державної та регіональної політики, орієнтованої на створення безпечної цифрової фінансової інфраструктури та впровадження регульованих механізмів інвестування.

3.3 Механізм впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи

Впровадження цифрових активів у накопичувальний рівень пенсійної системи вимагає комплексного, поетапного механізму, який поєднує правове врегулювання, інституційну підготовку, технічну інфраструктуру, організацію нагляду та системи управління ризиками.

Формування механізму впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи має ґрунтуватися на чітко визначених концептуальних засадах і принципах, що забезпечують баланс між інноваційністю фінансових інструментів та необхідністю збереження стабільності пенсійних накопичень. З огляду на соціальну значущість пенсійного забезпечення, інтеграція цифрових активів не може здійснюватися за ринковою логікою венчурних інвестицій, а потребує спеціального регуляторного та управлінського підходу. Слід навести загальні принципи моделі впровадження:

- принцип поетапності (від досліджень і пілотних проєктів до обмежених інвестицій через регульовані продукти і далі до можливого часткового прямого володіння. Використовують США, Німеччина, Японія) [96];

- принцип регульованості та прозорості (будь-які операції з криптоактивами мають відбуватися через ліцензованих провайдерів, з публічними звітами й аудитом) [97];

- принцип мінімізації ризику для учасників (обмеження частки криптоактивів у портфелях, обов'язкове стрес-тестування та вимоги до страхування та гарантій);

- принцип технологічної готовності (впровадження лише тих рішень, що відповідають сертифікованим стандартам кібербезпеки та кастодіального зберігання).

Таким чином, концептуальні засади впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи базуються на поєднанні інноваційності, регульованості та соціальної відповідальності. Дотримання зазначених принципів створює передумови для безпечної інтеграції цифрових активів у пенсійні портфелі та формування сучасної, стійкої й адаптованої до цифрової економіки пенсійної системи.

Нижче наведено узагальнення інституційних, правових, організаційних та технічних аспектів механізму впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи на регіональному рівні (табл. 3.4). Запропонований

механізм дає змогу систематизувати ключові елементи впровадження криптовалютних інструментів.

Таблиця 3.4

Аспекти механізму впровадження криптовалюти

Складова механізму	Зміст та ключові елементи	Основні суб'єкти реалізації	Очікуваний результат
Інституційна	Формування системи управління та нагляду за використанням криптоактивів у пенсійній системі; створення міжвідомчої координації; визначення ролей органів влади та пенсійних інституцій	Міністерство фінансів України; НБУ; НКЦПФР; Пенсійний фонд України; регіональні органи соціального захисту; недержавні пенсійні фонди	Підвищення інституційної спроможності; узгодженість рішень; ефективний контроль за цифровими активами
Правова	Нормативне закріплення статусу криптовалют у пенсійному законодавстві; визначення допустимих форм інвестування (ETF, трасти); регулювання кастодіального зберігання; встановлення інвестиційних лімітів	Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; профільні регулятори фінансового ринку	Правова визначеність; зниження регуляторних ризиків; захист прав учасників пенсійної системи
Організаційна	Запровадження процедур ухвалення інвестиційних рішень; створення внутрішніх комітетів з цифрових активів; підготовка персоналу; впровадження систем внутрішнього контролю та аудиту	Адміністратори пенсійних фондів; керівні органи НПФ; регіональні центри підвищення кваліфікації	Професійне управління ризиками; підвищення якості прийняття інвестиційних рішень
Інтеграційна (регіональна)	Реалізація пілотних проєктів на регіональному рівні; адаптація механізмів до соціально-економічних особливостей регіонів; освітні програми для населення	Органи місцевого самоврядування; регіональні органи управління ПФУ; освітні та наукові установи	Поступове впровадження; зростання довіри населення; підвищення фінансової грамотності

Запропонований механізм впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи доцільно розглядати як багаторівневу інституційно-організаційну модель, що поєднує правове регулювання, управлінські рішення, технічну інфраструктуру та інструменти контролю. Інституційний блок формує управлінську основу моделі та визначає коло суб'єктів, відповідальних за розробку, реалізацію та контроль процесу впровадження криптовалюти. Правовий блок забезпечує нормативну легітимацію використання криптоактивів у пенсійному забезпеченні. Організаційний блок відповідає за практичну реалізацію моделі в діяльності пенсійних фондів. Техніко-технологічний блок забезпечує цифрову інфраструктуру функціонування моделі. Важливою особливістю запропонованої моделі є її адаптація до регіонального рівня, що передбачає впровадження пілотних проєктів, урахування соціально-економічних особливостей регіонів та поступове масштабування успішних практик.

Таким чином, запропонована модель механізму впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи є системною, багаторівневою та адаптованою до умов публічного управління, що дозволяє поєднати інноваційний потенціал цифрових активів із соціальною відповідальністю пенсійної політики. Її реалізація на регіональному рівні створює передумови для модернізації пенсійної системи, підвищення її стійкості та довіри з боку населення.

Невід'ємним елементом запропонованого механізму впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи є формування комплексної системи управління ризиками, спрямованої на забезпечення фінансової стійкості пенсійних накопичень та захист інтересів їх учасників. З огляду на підвищену волатильність криптоактивів і специфічні технологічні ризики, управління такими інвестиціями потребує окремого підходу у межах публічного управління.

Ключовою умовою впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи є формування комплексної та багаторівневої системи

управління ризиками, яка забезпечує фінансову стійкість пенсійних накопичень і захист інтересів їх учасників. У межах запропонованої моделі система управління ризиками охоплює ідентифікацію, оцінку, моніторинг та мінімізацію основних груп ризиків, зокрема фінансових, правових, організаційних та технологічних. Такий підхід відповідає рекомендаціям Організації економічного співробітництва та розвитку, згідно з якими альтернативні активи можуть включатися до пенсійних портфелів лише за наявності розвиненої системи ризик-менеджменту [98].

Фінансові ризики пов'язані насамперед із високою волатильністю криптовалют та можливим негативним впливом на стабільність накопичувальних пенсійних активів. Аналітичні матеріали Банку міжнародних розрахунків вказують, що саме цінові коливання цифрових активів є ключовим фактором ризику для інституційних інвесторів [99].

Правові ризики зумовлені динамічністю регуляторного середовища та відмінностями у правовому статусі криптовалют у різних юрисдикціях. Як зазначається у звітах ОЕСР та урядових аналітичних установ, відсутність стабільного правового регулювання може обмежувати можливості пенсійних фондів щодо довгострокового планування інвестицій. Тому система управління ризиками повинна передбачати постійний моніторинг нормативних змін і адаптацію інвестиційних стратегій до чинного законодавства.

Організаційні ризики пов'язані з недостатнім рівнем підготовки персоналу, помилками у процесі прийняття управлінських рішень та недосконалістю внутрішніх процедур пенсійних фондів. Досвід країн, які розглядають можливість інтеграції криптоактивів у пенсійні системи, свідчить про необхідність створення спеціалізованих підрозділів і внутрішніх регламентів управління цифровими активами [100]. Це дозволяє підвищити якість управління та зменшити вплив людського фактора.

Технологічні ризики охоплюють загрози кібербезпеки, збої у роботі цифрової інфраструктури та залежність від зовнішніх технологічних провайдерів. У доповідях міжнародних фінансових інституцій наголошується,

що для інституційних інвесторів критично важливим є використання сертифікованих кастодіальних сервісів, багаторівневих систем захисту та регулярного технічного аудиту [101].

Таким чином, система управління ризиками у процесі впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи виступає основним інструментом забезпечення фінансової стійкості пенсійних накопичень. Її ефективне функціонування дозволяє поєднати інноваційний потенціал цифрових активів із принципами соціальної відповідальності та стабільності публічної пенсійної політики.

З огляду на інноваційний характер використання криптовалюти у пенсійному забезпеченні та підвищений рівень пов'язаних ризиків, впровадження відповідного механізму доцільно здійснювати на засадах поетапності та поступового масштабування. У цьому контексті слід сказати, що поетапність впровадження дозволяє не лише мінімізувати фінансові та операційні ризики, а й забезпечити інституційну готовність органів публічного управління, пенсійних фондів та учасників накопичувальної системи. Тому особливої ваги набуває регіональний рівень, який може виконувати функцію експериментального середовища для апробації управлінських, правових та технологічних рішень.

Пілотні проєкти, насамперед на регіональному рівні можуть охоплювати обмежене інвестування пенсійних активів у регульовані криптовалютні інструменти, а також тестування цифрових рішень з використанням блокчейн-технологій для обліку пенсійних внесків. Регіональні пілотні проєкти мають низку переваг: вони дають змогу враховувати соціально-економічні особливості окремих територій, рівень цифрової грамотності населення, стан інфраструктури та фінансові можливості місцевих інституцій. Крім того, регіональний формат дозволяє органам публічного управління оперативно коригувати механізм впровадження без створення системних ризиків для всієї пенсійної системи [100]. Таким чином, використання регіональних пілотних проєктів виступають важливими інструментами публічного управління, що

дозволяють поєднати інноваційний розвиток пенсійної системи з принципами фінансової стабільності та соціальної відповідальності.

Реалізація механізму впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи, за умови його поетапності та належного регуляторного супроводу, може забезпечити низку позитивних соціально-економічних ефектів як на національному, так і на регіональному рівнях. Тому на основі вищенаведеного, слід навести очікувані соціально-економічні результати впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи:

- підвищення інвестиційної привабливості накопичувального рівня пенсійної системи (інтеграція криптоактивів у межах обмеженої та контрольованої частки портфеля дозволяє розширити інструментарій інвестування та зменшити залежність пенсійних фондів від традиційних фінансових ринків);

- підвищення фінансової стійкості накопичувального рівня (додаткові інвестиційні можливості можуть частково компенсувати негативний вплив демографічного старіння та зменшення кількості платників внесків);

- зростання довіри населення до пенсійної системи (насамперед серед молодших вікових груп, які є більш схильними до використання цифрових технологій та інноваційних фінансових продуктів);

- розвиток цифрової фінансової інфраструктури на регіональному рівні [102].

Тому можна сказати, що досягнення зазначених ефектів можливе лише за умов збереження соціальної спрямованості пенсійної політики та пріоритету захисту прав учасників накопичувальної системи. У цьому контексті впровадження криптовалюти має розглядатися не як самоціль, а як інструмент модернізації пенсійної системи, що доповнює традиційні механізми пенсійного забезпечення. Таким чином, очікувані соціально-економічні ефекти від впровадження криптовалюти в накопичувальний рівень пенсійної системи полягають у підвищенні її фінансової стійкості, інвестиційної ефективності та

соціальної привабливості. Реалізація зазначених ефектів на регіональному рівні створює передумови для формування сучасної пенсійної моделі, адаптованої до умов цифрової економіки та викликів довгострокового розвитку [103].

Також важливим очікуваним результатом є підвищення ефективності публічного управління у сфері пенсійного забезпечення, зокрема за рахунок використання цифрових інструментів контролю, прозорості інвестиційних процесів та підзвітності пенсійних інституцій. Це сприяє формуванню сучасних управлінських підходів, орієнтованих на довгострокову стійкість і результативність пенсійної політики.

Аналіз можливостей використання криптовалют, токенизованих активів та децентралізованих фінансів у системі пенсійного забезпечення дозволяє зробити висновок про значний трансформаційний потенціал цих інструментів у довгостроковій перспективі. Водночас їх практичне впровадження у механізми державної регіональної пенсійної політики України на сучасному етапі супроводжується низкою суттєвих обмежень, які необхідно враховувати при формуванні управлінських рішень. Таким чином, інноваційні фінансові інструменти у межах регіональної пенсійної політики України слід розглядати як стратегічний ресурс довгострокової модернізації пенсійної системи, а не як інструмент швидкого вирішення наявних проблем. Їх впровадження має здійснюватися поетапно, з урахуванням інституційних, соціально-економічних та регіональних особливостей, що дозволить забезпечити баланс між інноваційністю, фінансовою стійкістю та соціальною відповідальністю держави.

Таким чином, інноваційні фінансові інструменти у межах регіональної пенсійної політики України слід розглядати як стратегічний ресурс довгострокової модернізації пенсійної системи, а не як короткострокове рішення фіскальних чи інвестиційних проблем. Їх використання має ґрунтуватися на принципах обмеженості, регульованості, соціальної відповідальності та інституційної готовності..

Висновки до розділу 3

Досліджено перспективи використання криптовалют у системі пенсійного забезпечення крізь призму сучасних глобальних трансформацій фінансових ринків та викликів публічного управління на регіональному рівні. Проведений аналіз засвідчив, що демографічне старіння, зниження ефективності солідарних пенсійних моделей і обмежена дохідність традиційних фінансових інструментів зумовлюють необхідність пошуку інноваційних підходів до формування пенсійних накопичень.

Встановлено, що цифрові активи, зокрема криптовалюти та пов'язані з ними регульовані фінансові інструменти, поступово інституціоналізуються та набувають статусу альтернативного класу активів, придатного для використання в довгострокових інвестиційних стратегіях. Міжнародний досвід демонструє різні моделі інтеграції криптоактивів у пенсійні системи, однак усі вони ґрунтуються на принципах обмеженості інвестицій, жорсткого регуляторного контролю та пріоритету захисту інтересів учасників пенсійних програм.

Доведено, що криптовалюти можуть виконувати у пенсійному забезпеченні низку функцій, зокрема інвестиційну, диверсифікаційну, технологічну та інклюзивну. Водночас їх використання супроводжується підвищеними ризиками, що обумовлює необхідність формування спеціалізованої системи управління ризиками у межах публічного управління.

Обґрунтовано, що для України інтеграція криптовалют у накопичувальний рівень пенсійної системи можлива виключно за умов поетапного впровадження, розробки чіткого правового режиму, розвитку інституційної спроможності органів влади та створення безпечної цифрової інфраструктури. Особливу роль у цьому процесі відіграє регіональний рівень, який може виступати платформою для пілотних проєктів та апробації управлінських і технологічних рішень без створення системних ризиків для всієї пенсійної системи.

ВИСНОВКИ

1. У процесі дослідження теоретичних підходів до визначення сутності та змісту пенсійної системи як складової соціальної політики держави встановлено, що пенсійне забезпечення виконує комплексну функцію, поєднуючи соціальний захист населення, фінансову стабільність та інструменти публічного управління. Узагальнення наукових підходів вітчизняних і зарубіжних учених дозволило визначити пенсійну систему як багаторівневий соціально-економічний механізм, ефективність якого безпосередньо залежить від якості державного управління та регіональної політики. Доведено, що в сучасних умовах пенсійна система має розглядатися не лише як фінансовий інститут, а як важливий чинник регіонального розвитку та соціальної стабільності. Достовірність отриманих результатів підтверджується використанням загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення та систематизації наукових джерел.

2. У ході дослідження визначено роль і місце державної регіональної політики у системі пенсійного забезпечення України. Обґрунтовано, що регіональний рівень є ключовою ланкою реалізації пенсійної політики, оскільки саме на цьому рівні відбувається безпосереднє адміністрування пенсійних виплат, облік застрахованих осіб та взаємодія з населенням. Встановлено, що ефективність державної пенсійної політики значною мірою залежить від узгодженості дій центральних і регіональних органів влади, а також від рівня інституційної спроможності територіальних органів Пенсійного фонду України. Отримані висновки мають практичне значення для вдосконалення управлінських рішень у сфері соціального захисту населення.

3. Узагальнення нормативно-правових засад регулювання пенсійного забезпечення в Україні засвідчило, що чинна законодавча база створює необхідні правові умови для функціонування пенсійної системи, однак не забезпечує її достатньої фінансової стійкості та регіональної збалансованості.

Виявлено наявність розбіжностей між стратегічними документами соціального розвитку та фактичною практикою їх реалізації на регіональному рівні. Доведено, що нормативно-правове регулювання потребує подальшого удосконалення з урахуванням регіональних особливостей, демографічних змін та соціально-економічних ризиків. Достовірність висновків підтверджується аналізом законів України, підзаконних актів та офіційних документів органів державної влади.

4. Аналіз сучасного стану функціонування пенсійної системи України показав, що вона характеризується значним дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України та високою залежністю від трансфертів державного бюджету. Кількісний аналіз статистичних даних засвідчив зростання пенсійного навантаження на працездатне населення, а також наявність істотних регіональних відмінностей у рівні пенсійного забезпечення. Отримані кількісні показники підтверджують необхідність удосконалення фінансових механізмів пенсійної системи та посилення ролі регіонального рівня у процесах фінансового планування й контролю.

5. Дослідження механізмів реалізації державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення дозволило виявити як їх сильні сторони, так і проблемні аспекти. Проведений SWOT-аналіз показав наявність внутрішніх резервів підвищення ефективності управління за умови впровадження сучасних управлінських інструментів та посилення координації між органами влади. Встановлено, що наявні управлінські механізми потребують подальшого вдосконалення з метою підвищення їх результативності, прозорості та орієнтації на потреби громадян.

6. Оцінка діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України у регіональному розрізі показала позитивний вплив цифровізації та впровадження електронних сервісів на доступність і якість надання пенсійних послуг. Разом з тим виявлено значну диференціацію рівня ефективності роботи територіальних органів залежно від соціально-економічного розвитку регіонів. Доведено доцільність розширення цифрових інструментів адміністрування

пенсійних виплат як одного з напрямів підвищення ефективності публічного управління у пенсійній сфері.

7. У процесі дослідження виявлено основні проблеми та ризики регіонального розвитку пенсійної системи, серед яких фінансова нестабільність, демографічні виклики, обмежені можливості розвитку накопичувальних компонентів, а також недостатній рівень залучення громадян до процесів публічного управління. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення ці проблеми набувають системного характеру та потребують комплексних управлінських рішень на державному і регіональному рівнях.

8. Обґрунтовано напрями удосконалення механізмів державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, які передбачають посилення ролі регіонального рівня управління, удосконалення фінансових механізмів, розвиток накопичувальних елементів пенсійної системи та впровадження інноваційних управлінських підходів. Запропоновані напрями мають наукову новизну та практичну значущість, оскільки поєднують сучасні концепції публічного управління з реальними потребами регіонального розвитку.

9. Розроблені практичні рекомендації можуть бути використані органами публічної влади, органами місцевого самоврядування та територіальними органами Пенсійного фонду України під час розроблення регіональних програм соціального розвитку, удосконалення адміністрування пенсійних виплат і прийняття управлінських рішень у сфері соціального захисту населення. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності державної регіональної політики у сфері пенсійного забезпечення, зменшенню соціальної напруги та зміцненню довіри громадян до органів публічної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзь П. В., Шиловець І. О. Роль громадянського суспільства в процесах державного управління. *Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, м. Запоріжжя, 15–18 квітня 2025 р. Запоріжжя, 2025. С. 153–155 URL: <https://kntu.kr.ua/file/content/19216/zbirnyk-tez-emkd2025.pdf> (дата звернення: 30.06.2025).
2. Бурденюк С. В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 5–6. С. 143–147. URL: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/639> (дата звернення: 30.06.2025).
3. Whitehouse E. Earnings Related Schemes: Design, Options and Experience. Washington, DC: *World Bank*, 2014. URL: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Event/pensions/3.Whitehouse_Basic_pensionomics_v5.pdf (дата звернення: 02.07.2025).
4. Пуліна Т. В. Аналіз методів внутрішнього аудиту для оцінювання системи управління якістю в органах влади. *Бізнес Інформ: науковий журнал*. 2017. № 8. С. 259–264. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=binf_2017_8_39 (дата звернення: 02.07.2025).
5. Нечаєва І.А., Шиловець І. О. Цифрова трансформація регіонів України: проблеми, рекомендації, перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. (2024). № 6, С. 137-145 URL: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2024-6-137-145> (дата звернення: 03.07.2025).

6. World Bank. *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes: Concept, Issues, and Implementation*. Washington, DC : World Bank, 2015. URL: <https://openknowledge.worldbank.org> (дата звернення 05.07.2025).

7. Mercer CFA Institute. *Global Pension Index 2024* [Electronic resource]. Mercer; CFA Institute, 2024. URL: <https://rpc.cfainstitute.org/sites/default/files/mercer-global-pension-index-2024.pdf> (дата звернення: 05.07.2025).

8. Сокурєнко О. А. Організаційно-правові засади та проблеми реалізації пенсійної реформи. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. № 14. С. 243–246. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/298> (дата звернення: 08.07.2025).

9. Піщуліна О., Коваль О., Бурлай Т. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Київ: Центр Разумкова, 2017. 456 с. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf> (дата звернення: 10.07.2025).

10. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави : монографія. Львів : Растр-7, 2020. 196 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3685> (дата звернення: 12.07.2025).

11. Липко Н. М. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2496> (дата звернення: 15.07.2025).

12. CASE Україна. Ваш рахунок від держави за 2016 рік [Електронний ресурс]. 2016. URL: <https://cost.ua/515-rahunok2016/> (дата звернення: 18.07.2025).

13. Жихарева В. В., Паршикова М. В., Хромих Т. В. Методичний підхід до прогнозування реальної дохідності інвестицій у недержавні пенсійні фонди. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/665> (дата звернення: 20.07.2025).

14. Нечаєва І. А. Реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1634>. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.4.58 (дата звернення: 20.07.2025).

15. Пенсійний фонд України. Середній розмір пенсійних виплат за регіонами України [Електронний ресурс]. Київ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 22.07.2025).

16. Poliakova S., Kogatchko Yu. Poverty of the Ukrainian pensioners: pre-war situation and influence of the war. *Demography and Social Economy*. 2023. Vol. 52, No. 2. P. 92–109. URL: 10.15407/dse2023.02.092 (дата звернення: 22.07.2025).

17. Грушко В. Г. Державне пенсійне забезпечення: соціально-економічний аспект. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2023. № 1. С. 45–58. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/654> (дата звернення: 25.07.2025).

18. Зварич О. І., Волошин В. В. Аналіз стану недержавного пенсійного страхування в Україні. *Бізнес-Інформ*. 2024. № 8. С. 237–251. URL: 10.32983/2222-4459-2024-8-237-251 (дата звернення: 22.07.2025).

19. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій» від 26 серпня 2020 р. № 695 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 28.07.2025).

20. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 30.07.2025).

21. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 02.08.2025).

22. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки : затв. постановою КМУ від 05.08.2020 № 695 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п> (дата звернення: 04.08.2025).

23. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики в Україні : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05. Львів, 2020. 374 с. URL: https://ird.gov.ua/irdd/d20200227_a805_PukhyrST.pdf (дата звернення: 07.08.2025).

24. Державна служба статистики України. Неформальна зайнятість населення [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.08.2025).

25. International Labour Organization. *Informality and Social Protection*. Geneva: ILO, 2021. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy> (дата звернення: 11.08.2025).

26. Шамрай В. А. Регіональний вимір соціальної політики в Україні: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2017. 312 с. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/12156/1/Shamrai_monograph.pdf (дата звернення: 14.08.2025).

27. Нечаєва І.А., Гудзь П.В. Роль публічного менеджера в управлінні ефективністю використання публічних фінансів в умовах воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2025. № 4. С. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/issue/view/19815> (дата звернення: 22.07.2025).

28. Нечаєва І. А. Податкова реформа в умовах євроінтеграційних процесів та кризи: можливі результати для України. *Modern Economics*. 2020. № 22. С. 64-71. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V22\(2020\)-10](https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-10) (дата звернення: 22.07.2025).

29. Зеленко Н., Зеленко В. Комплексний підхід у публічному управлінні пенсійною системою як напрям євроінтеграційного поступу України. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 66, № 5. С. 194–203. URL: [10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.194](https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.194) (дата звернення: 28.07.2025).

30. Державна служба статистики України. Регіони України : статистичний збірник [Електронний ресурс]. Київ : Держстат України, 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.08.2025).

31. Пенсійний фонд України. Основні показники діяльності Пенсійного фонду України у 2023 році [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 22.08.2025).

32. OECD. Monitoring Pension Systems. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/pensions/> (дата звернення: 24.08.2025).

33. Нечаєва, І., & Гудзь, П. (2024). Критичний огляд методів оцінки ефективності функціонування органів публічної влади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення* (9), 107–122. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-107-122> (дата звернення: 27.08.2025).

34. Пуліна Т. В., Ткачова Н. М. Повоєнне відновлення економіки регіону на засадах кластерного підходу. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 12 жовтня 2023 р. URL: <http://eir.zp.edu.ua/handle/123456789/10757> (дата звернення: 29.08.2025).

35. Європейська Комісія. Pension Adequacy Report 2021: Current and future income adequacy in old age in the EU. Luxembourg : *Publications Office of the European Union*, 2021. 350 s. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4849864a-cd83-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 29.08.2025).

36. Пенсійний фонд України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2025).

37. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист осіб похилого віку [Електронний ресурс]. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 04.09.2025).

38. OECD. Pensions at a Glance. Paris : *OECD Publishing*, 2023. URL: <https://www.oecd.org/pensions/> (дата звернення: 06.09.2025).

39. Міністерство фінансів України. Фіскальна децентралізація в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://mof.gov.ua/uk/decentralization> (дата звернення: 08.09.2025).

40. OECD. Fiscal Federalism and Regional Development. Paris : *OECD Publishing*, 2022. URL: <https://www.oecd.org/regional/> (дата звернення: 10.09.2025).

41. Сокурєнко О. А. Основні принципи пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс]. Центральноукраїнський державний університет, 2020. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua> (дата звернення: 12.09.2025).

42. World Bank. Migration and Development Brief. Washington, DC : World Bank, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migration> (дата звернення: 14.09.2025).

43. Свистун А., Генкельман Є., Скороход І. Оцінка впливу інноваційних фінансових інструментів на економічний розвиток України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-116> (дата звернення: 14.09.2025).

44. Stretovych O., Skopenko N. Фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Т. 14, № 2. С. 21–28. URL: [10.31548/economics14\(2\).2023.021](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.021) (дата звернення: 14.09.2025).

45. European Central Bank. *Crypto-assets: developments and outlook*. Frankfurt : European Central Bank, 2021. 54 s. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4806946d-ddd3-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 15.09.2025).

46. Zetsche D. A., Arner D. W., Buckley R. P. Decentralized Finance. *Journal of Financial Regulation*. 2020. Vol. 6, No. 2. Pp. 172–203. URL: <https://academic.oup.com/jfr/article-abstract/6/2/172/5913239> (дата звернення: 16.09.2025).

47. Фінтех Інсайдер Україна. Токенізація реальних активів як потужний інструмент відновлення України [Електронний ресурс]. URL: <https://fintechinsider.com.ua/tokenizacziya-realnyh-aktyviv-yak-potuzhnyj-instrument-vidnovlennya-ukrayiny/> (дата звернення: 17.09.2025).
48. Ozili P. K. Benefits and Risks of Decentralized Finance (DeFi). *Journal of Banking Regulation*. 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s42786-022-00044-x> (дата звернення: 19.09.2025).
49. OECD. The Tokenisation of Assets and Potential Implications for Financial Markets. Paris : OECD Publishing, 2020. 78 s. DOI: 10.1787/83493d34-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-tokenisation-of-assets-and-potential-implications-for-financial-markets_83493d34-en.html (дата звернення: 19.09.2025).
50. Кузнецова С., Писаковський А. Децентралізовані фінанси в сучасній фінансовій системі: розвиток та ризики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 4 (13). С. 154–158. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/42b4e789-d004-4380-82fc-bf32f4179f17> (дата звернення: 19.09.2025).
51. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт України за 2020–2024 роки [Електронний ресурс]. Київ : Держстат України, 2025. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.09.2025).
52. Національний банк України. Розвиток інноваційних та цифрових фінансових інструментів в Україні : аналітичний огляд [Електронний ресурс]. Київ : НБУ, 2024. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2025).
53. World Bank. Regulation of Digital Financial Services. Washington, DC : World Bank, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 25.09.2025).
54. Національний банк України. Регулювання фінансового сектору [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 27.09.2025).
55. Пенсійний фонд України. Організаційна структура та управління Пенсійним фондом України [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 30.09.2025).

56. Пенсійний фонд України. Діяльність Пенсійного фонду України: основні напрями [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/1391-diyalnist-pensijnogo-fondu-osnovni/> (дата звернення: 02.10.2025).

57. Пенсійний фонд України. Організаційна структура та повноваження територіальних органів Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2025).

58. Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області. Положення про діяльність та структуру ГУ ПФУ в Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. Дніпро, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/dp> (дата звернення: 06.10.2025).

59. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 9 місяців 2025 року [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzhzet/zvity/> (дата звернення: 08.10.2025).

60. Пенсійний фонд України. Показники результативності діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України : аналітична довідка. Київ : ПФУ, 2024. 28 с. URL: <https://www.pfu.gov.ua/dokumenty/regulyatorna-diyalnist/zvity-pro-vidstezhennya-rezultatyvnosti/> (дата звернення: 09.10.2025).

61. Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області. Аналітичний звіт про результати діяльності територіальних органів ПФУ у Дніпропетровській області за 2023 рік. Дніпро : ПФУ, 2024. 34 с. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 09.10.2025).

62. Пенсійний фонд України. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за I квартал 2025 року [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2025/06/Zvit-I-kvartal-2025.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

63. Пенсійний фонд України. Звіт про цифровізацію та розвиток електронних сервісів Пенсійного фонду України у 2024–2025 роках

[Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 12.10.2025).

64. Гуцалова Ю. Фінансово-бюджетний механізм забезпечення пенсійної системи України. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.11.65> (дата звернення: 12.10.2025).

65. Кириленко О., Шаманська Н. Бюджетне фінансування пенсійної системи України: проблеми та напрями вдосконалення. *Фінанси України*. 2020. № 5. С. 45–59. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.05.045> (дата звернення: 13.10.2025).

66. Семенова О. О., Трунько О. В. Ефективність управління фінансовими ресурсами Пенсійного фонду України. *Бізнес-Інформ*. 2024. № 9. С. 391–397. URL: https://mail.business-inform.net/article/?abstract=2024_9_0_391_397&year=2024 (дата звернення: 14.10.2025).

67. Пенсійний фонд України. Звіти про виконання бюджету Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua/dp/category/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/> (дата звернення: 16.10.2025).

68. Благодійний фонд «Право на захист». Доступність, ефективність та клієнтоорієнтованість Пенсійного фонду України : звіт за результатами моніторингово-аналітичного дослідження [Електронний ресурс]. Київ, 2025. 238 с. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/d092f3e31401f5de9400f060c492b55b61b30e76_original.pdf (дата звернення: 18.10.2025).

69. Постанова Правління Пенсійного фонду України «Про затвердження критеріїв та методики проведення оцінювання ключових показників ефективності діяльності в Пенсійному фонді України» від 26.01.2021 № 1-1 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2129234-postanova-pravlinnya-pensijnogo-fondu-ukrayiny-v-id-26-01-2021-1-1/> (дата звернення: 20.10.2025).

70. Постанова Правління Пенсійного фонду України «Про внесення змін до пункту 1 розділу III Положення про організацію прийому та обслуговування осіб» від 31.03.2025 № 13-1 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0585-25> (дата звернення: 22.10.2025).

71. Благодійний фонд «Право на захист». Доступність, ефективність та клієнтоорієнтованість Пенсійного фонду України : звіт за результатами моніторингово-аналітичного дослідження [Електронний ресурс]. Київ, 2025. 238 с. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/d092f3e31401f5de9400f060c492b55b61b30e76_original.pdf (дата звернення: 24.10.2025).

72. Пенсійний фонд України. Звіт про діяльність Пенсійного фонду України у 2024 році: цифрові сервіси та дистанційні форми обслуговування [Електронний ресурс]. Київ : ПФУ, 2025. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 26.10.2025).

73. Høj J.-Ch., Klimchuk V. Safeguarding the sustainability of the Ukrainian pension system. *OECD Economics Department Working Papers*. 2024. No. 1805. URL: https://www.oecd.org/en/publications/safeguarding-the-sustainability-of-the-ukrainian-pension-system_fc202a7e-en.html (дата звернення: 28.10.2025).

74. Hammad M., Alvi M. A., Zaid M. Cryptocurrency Investment: Risks and Returns (2019–2023) [Electronic resource]. ResearchGate, 2023. URL: <https://www.researchgate.net/publication/390166072> (дата звернення: 30.10.2025).

75. Soland M., Schueffel P. Cryptocurrencies as Pension Fund Components: Smart Move or Drinking the Kool-Aid. SSRN, 2021. URL: <https://ssrn.com/abstract=3831956> (дата звернення: 01.11.2025).

76. Kovács D., Molnár B., Weininger V. *Blockchain-Enabled Pension System Innovations: A Hungarian Case Study on Business Process Management Integration. Computers*. 2024. Vol. 13, No. 12. P. 345. URL: <https://www.mdpi.com/2073-431X/13/12/345> (дата звернення: 01.11.2025).

77. Financial Times. Pension funds dabble in crypto after massive bitcoin rally [Electronic resource]. 2024. URL: <https://www.ft.com/content/4146fbca-2930-41ef-965d-9cc8ea1d9aaf> (дата звернення: 03.11.2025).

78. Feng R., Liang Z., Song Y. Decentralized Annuity: A Quest for the Holy Grail of Lifetime Financial Security [Electronic resource]. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/2502.13742> (дата звернення: 05.11.2025).

79. Pension Policy International. Michigan joins Wisconsin pension fund with bitcoin investment [Electronic resource]. 2024. URL: <https://www.pensionpolicyinternational.com/us-michigan-joins-wisconsin-pension-fund-with-bitcoin-investment/> (дата звернення: 07.11.2025).

80. Олійник А., Денкова І. Криптовалюти як новий інструмент на міжнародних фінансових ринках: можливості та виклики для глобальної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-11> (дата звернення: 07.11.2025).

81. OECD. International Organisation of Pension Supervisors. Supervision of pension investments: overseas assets, OTC derivatives, structured products and crypto assets : *IOPS Working Paper No. 43* [Electronic resource]. Paris, 2024. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/iops/en/working-papers/WP-43-Supervision-of-pension-investments-overseas-OTC-derivatives-structured-crypto.pdf> (дата звернення: 09.11.2025).

82. OECD. Institutionalisation of crypto-assets and DeFi–TradFi interconnectedness : OECD Business and Finance Policy Papers No. 1 [Electronic resource]. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/institutionalisation-of-crypto-assets-and-defi-tradfi-interconnectedness_5d9dddbe-en.html (дата звернення: 11.11.2025).

83. Reuters. Michigan state pension fund makes \$66 million bitcoin ETF investment [Electronic resource]. 2024. URL: <https://www.reuters.com/technology/michigan-state-pension-fund-makes-66-million-bitcoin-etf-investment-2024-07-26/> (дата звернення: 13.11.2025).

84. Federal Financial Supervisory Authority (BaFin). Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCAR) [Electronic resource]. URL: https://www.bafin.de/EN/Aufsicht/MiCAR/MiCAR_artikel_en.html (дата звернення: 15.11.2025).

85. OECD. Crypto-Assets and Institutional Investors. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/finance/crypto-assets.htm> (дата звернення: 17.11.2025).

86. European Securities and Markets Authority (ESMA). Advice on Initial Coin Offerings and Crypto-Assets [Electronic resource]. Paris, 2023. URL: <https://www.esma.europa.eu> (дата звернення: 19.11.2025).

87. Bouri E., Molnár P., Azzi G., Roubaud D., Hagfors L. On the hedge and safe haven properties of Bitcoin. *Finance Research Letters*. 2017. Vol. 20. P. 192–198. URL: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2016.09.025> (дата звернення: 19.11.2025).

88. European Parliament. Regulation (EU) on Markets in Crypto-assets (MiCA) [Electronic resource]. Brussels, 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu> (дата звернення: 21.11.2025).

89. OECD. Risk Management for Pension Funds. Paris : OECD Publishing, 2020. [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org/pensions> (дата звернення: 23.11.2025).

90. Bank for International Settlements. Annual Economic Report 2023. Basel : BIS, 2023. [Electronic resource]. URL: <https://www.bis.org> (дата звернення: 25.11.2025).

91. World Bank. Blockchain and Pension Systems: Opportunities and Risks. Washington, DC : World Bank, 2022. [Electronic resource]. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 26.11.2025).

92. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report. Washington, DC : IMF, 2023. [Electronic resource]. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 27.11.2025).

93. OECD. *Pensions Outlook 2022*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/pensions> (дата звернення: 28.11.2025).

94. International Labour Organization. *Social Protection Floors Recommendation No. 202*. Geneva : ILO, 2020. URL: <https://www.ilo.org> (дата звернення: 26.11.2025).

95. Пуліна Т. В., Пешиков С. А. SMART-спеціалізація як інструмент повоєнного відновлення регіону. *Збірник матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 12–13 жовтня 2023 р. URL: <http://eir.zp.edu.ua/handle/123456789/10757> (дата звернення: 24.11.2025).

96. Пуліна Т. В., Ткачова Н. М. Повоєнне відновлення економіки регіону на засадах кластерного підходу. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції*. Запоріжжя, 2023. URL: <http://eir.zp.edu.ua/handle/123456789/10757> (дата звернення: 22.11.2025).

97. Нечаєва І. А., Рощина Д. С. Використання організаційно-фінансового механізму державно-приватного партнерства: досвід Великобританії. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <https://www.asterslaw.com/ua> (дата звернення: 18.11.2025).

99. OECD. *Pension Funds and Long-Term Investment: Policy Challenges and Solutions*. Paris : OECD Publishing, 2021. URL: <https://www.oecd.org/pensions> (дата звернення: 16.11.2025).

100. European Securities and Markets Authority (ESMA). *Guidelines on supervision of crypto-assets [Electronic resource]*. Paris, 2023. URL: <https://www.esma.europa.eu> (дата звернення: 14.11.2025).

101. OECD. *Pensions Outlook 2022*. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/pensions/oecd-pensions-outlook-23137649.htm> (дата звернення: 14.11.2025).

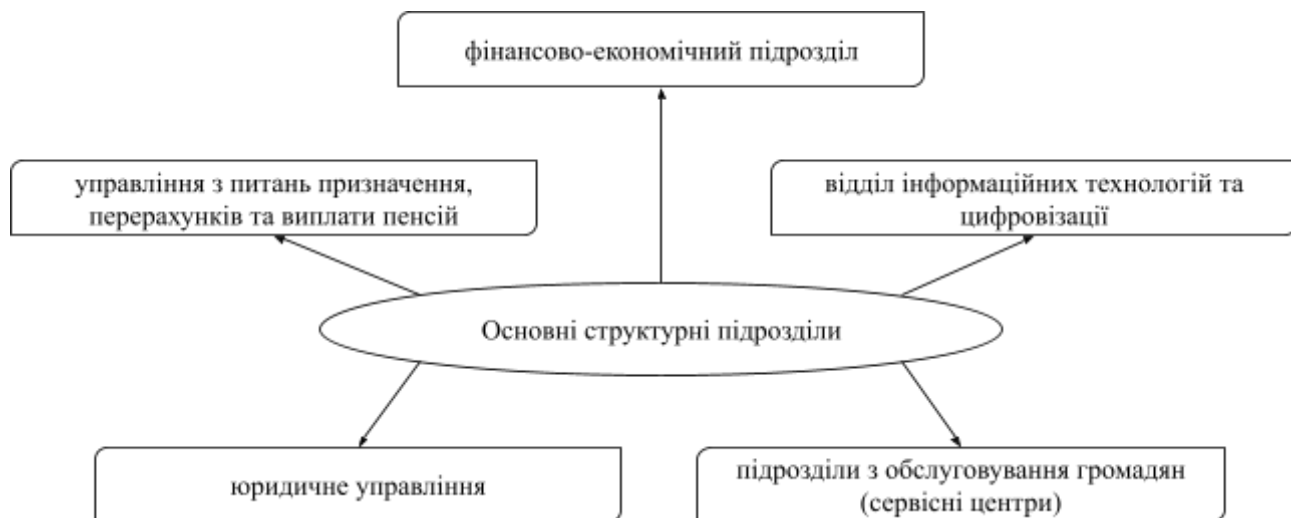
102. International Monetary Fund. *Global Financial Stability Report, April 2023: Safeguarding Financial Stability amid High Inflation and Geopolitical Risks*. Washington, DC : International Monetary Fund, 2023. URL:

<https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2023/04/11/global-financial-stability-report-april-2023> (дата звернення: 15.11.2025).

103. OECD. *Strengthening Asset-backed Pension Systems in a Post-COVID World*. Paris : OECD Publishing, 2022. DOI: 10.1787/288cb3cf-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-asset-backed-pension-systems-in-a-post-covid-world_288cb3cf-en.html (дата звернення: 15.11.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Організаційна структура Головного управління Пенсійного фонду в
Дніпропетровській області**

Додаток Б**Порівняльна характеристика фінансових інструментів у пенсійній системі**

Критерій	Традиційні інструменти	Інноваційні інструменти
Рівень ризику	Низький	Підвищений
Стабільність	Висока	Залежить від ринку
Потенціал доходності	Обмежений	Вищий
Регуляторна визначеність	Чітка	Формується